

**“Mitä jos huomennakin on pöljä päivä ja tulee tehtyä töl-
löntöitä?”: Kiusaaminen varhaiskasvatusikäisille suun-
natuissa kuvakirjoissa**

Venla Ekosaari

Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma
Syyslukukausi 2021
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Ekosaari, Venla. 2021. "Mitä jos huomennakin on pöljä päivä ja tulee tehtyä töllöntöitä?": Kiusaaminen varhaiskasvatusikäisille suunnatuissa kuvakirjoissa. Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 49 sivua.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää monipuolisesti sitä, miten kiusaamisilmiö näyttäytyy varhaiskasvatusikäisten kuvakirjoissa. Tutkimus keskittyi kiusaamisen muotoihin, syihin sekä siihen miten kiusaamistilanne ratkaistaan. Kiusaamisilmiö on aina ajankohtainen aihe ja sitä on tutkittu melko vähän juuri varhaiskasvatusikäisten keskuudessa, jonka vuoksi tämä kandidaatintutkielma keskittyi kiusaamisilmiöön. Varhaiskasvatuslakiin kiusaamisen ehkäiseminen on tullut vasta viime vuosien aikana.

Tutkimus toteutettiin analysoimalla varhaiskasvatusikäisten neljää kuvakirjaa, jotka käsittelivät kiusaamista. Analysoinnissa hyödynnettiin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Tutkimuksessa analysoitiin kuvakirjojen teksti sekä kuvat. Kuvien tulkinnassa hyödynnettiin semiotiikkaa.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että psyykkistä ja verbaalista kiusaamista tapahtui eniten kuvakirjoissa. Olisi voitu olettaa, että fyysisyys olisi esitetty kuvakirjoissa suurempana. Kiusaamisen syiksi aineistosta löytyivät pelko, kateus, ryhmäpaine ja valta. Näistä kateus oli suurin syy kiusaamiselle. Kiusaamistilanteiden ratkaisuksi nousivat esille: vaikuttaminen toimintaan, turvallisen ryhmän luominen ja riitojen ja konfliktien ratkaiseminen.

Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta, että kuvakirjoissa kiusaaminen esiintyi monipuolisena ja samankaltaisena ilmiönä kuin se on todellisuudessaakin. Kuvakirjoissa kiusaamisen muodot esitettiin aina niin, että kiusaamistilanne sisälsi vähintään kahta eri kiusaamisen muotoa. Kuvakirjoissa kiusaaminen näyttöytyi tämän vuoksi monipuolisena. Kiusaamiseen tulee puuttua jo varhaiskasvatusikäisillä lapsilla ja aikuisen tulee olla tietoinen kiusaamisilmiöstä.

Asiasanat: kiusaaminen, kuvakirja, varhaiskasvatus

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
1 JOHDANTO	5
2 NÄKÖKULMIA KIUSAAMISEEN	7
2.1 Kiusaamisen määrittelyä	7
2.1.1 Kiusaamisen muodot.....	8
2.1.2 Syitä kiusaamisen taustalla.....	10
2.1.3 Ennaltaehkäisyn periaatteita	12
2.2 Varhaiskasvatusikäisten kiusaaminen.....	14
3 KUVAKIRJAT	17
3.1 Kuvakirjat osana lastenkirjallisuutta.....	17
3.2 Kiusaaminen kuvakirjoissa.....	19
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	21
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	21
4.2 Tutkimuksen lähestymistapa	21
4.3 Tutkimusaineiston keruu, rajaus ja kuvaus	22
4.4 Kuvakirjojen analyysi.....	24
4.5 Eettiset ratkaisut.....	29
5 KIUSAAMINEN VARHAISKASVATUSIKÄISTEN KUVAKIRJOISSA 31	
5.1 Erilaiset tavat kiusata	31
5.2 Kiusaamisen taustalla olevat syyt	32
5.3 Aikuinen ratkaisemassa kiusaamistilanteita.....	34
6 POHDINTA	37
6.1 Tutkimuksen yhteenveto ja johtopäätökset	37

6.2 Luotettavuus.....	40
6.3 Jatkotutkimushaasteet.....	42
LÄHTEET	43
LIITTEET.....	47

1 JOHDANTO

Kiusaamista on tapahtunut aina ja se on ajankohtainen jatkuvuuden vuoksi. Kiusaamista on tutkittu jo yli 40 vuoden ajan (Menesini & Salmivalli 2017, 240). Jo pienet lapset osaavat kiusata, vaikka he eivät vielä ymmärrä sitä. Lasten kiusaamisen voidaan ajatella johtuvan väärin opituista toimintavoista tai siitä, että tunnetaidot eivät ole vielä tarpeeksi kehittyneet (Repo 2015, 28). Lasten kiusaamisilmiötä tulisi osata ymmärtää ja sitä tulisi ennaltaehkäistä.

Tässä kandidaatintutkielmassa tutkin sitä, millä tavoin kiusaaminen näyttyy varhaiskasvatusikäisten kuvakirjoissa. Olen kiinnostunut tutkimaan erityisesti sitä, mitä syitä kiusaamiselle esitetään sekä miten kiusaamistilanteet ratkaistaan kuvakirjoissa. Kiusaamista koulussa on tutkittu suurissa määrin (Kauppi 2011, 45), mutta varhaiskasvatuksen puolella se on jäänyt vähemmälle. Pienten lasten kiusaamisilmiöstä on vain vähän tutkimustietoa (Repo 2015, 38). Kuvakirjoissa kiusaamista käsitellään paljon koulukiusaamisen näkökulmasta, kuten Oppligerin ja Davisin (2016, 515) tutkimus osoitti. Aikaisemmin ei ole tutkittu kiusaamista pelkästään varhaiskasvatusikäisille suunnatuissa kuvakirjoissa. Puhuminen kiusaamisesta pienten lasten kanssa on melko uutta (Repo 2015, 32), mutta varhaiskasvatuksen asiakirjoissa siihen ohjataan. Esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kerrotaan, että lapsia suojellaan kiusaamiselta ja ennaltaehkäistään sitä (Opetushallitus 2018, 17). Myös varhaiskasvatuslaki käskee suojelemaan lasta kiusaamiselta (Varhaiskasvatuslaki 540/2018). Tämän vuoksi olen itse kiinnostunut tutkimaan kiusaamistilanteiden näyttäytymistä varhaiskasvatusikäisten näkökulmasta kuvakirjoissa.

Lähestyn kiusaamisteemaa kasvatuksellisesta näkökulmasta. Tämä näyttyy siinä, että hyödynnän runsaasti varhaiskasvatusta ohjaavia asiakirjoja ja tutkin asioita kasvatuksen näkökulmasta. Tutkimukseni lähtee hermeneuttisen

lähestymistavan näkökulmasta. Hermeneuttista lähestymistapaa voidaan laajentaa kaikenlaiseen tutkimukseen, mutta se on tyypillistä laadullista tutkimusta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 51).

Tutkimus lähtee liikkeelle itseä kiinnostavasta ilmiöstä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 71). Minun kiinnostustani kiusaamisilmiöön ohjaa se, että olen nähnyt kuinka eri tavoin, se näyttäytyy eri ihmisille. Sitä on välillä haastavaa tunnistaa ja ymmärtää. Itse olen havainnut kiusaamista jo varhaiskasvatuksessa ja se herätti minussa ajatuksia, että käsitelläänkö kiusaamista riittävästi lasten kanssa. Minua kiinnostaa tietää myös se, että näkyykö kiusaamis- ilmiö kuvakirjojen muodossa, joiden avulla lapset voivat hahmottaa omaa maailmaansa. Kuvakirjat voivat heijastaa lapsille heidän omaa elämänsä asioita, ja he voivat yhtyä kuvakirjoissa esitettyihin asioihin. Näiden asioiden vuoksi haluan tutkia juuri kiusaamisilmiötä kuvakirjoissa. Varhaiskasvatuksessa tapahtuvalle kiusaamiselle tulisi antaa enemmän huomiota, jotta lapset jo pienestä alkaen ymmärtäisivät mitä kiusaaminen on ja miten tilanteita voidaan ratkaista ja ehkäistä.

Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään paljon kuvakirjoja, jonka vuoksi on tärkeää tutkia kiusaamista käsitteleviä kuvakirjoja. Varhaiskasvatuksen toiminnassa tulee hyödyntää monipuolisesti lastenkirjallisuutta (Opetushallitus 2018, 44). Kuvakirjojen tutkinta auttaa ymmärtämään, millaisena ilmiönä kiusaaminen nähdään ja kuvataan kirjallisuudessa. Kuvakirjat ovat pedagoginen työväline kasvattajille. Toivon, että tutkimukseni avulla kasvattajat ja muut toimijat löytäisivät varhaiskasvatusikäisille suunnattuja kiusaamiseen liittyviä kirjoja. Tutkimukseni tulosten avulla kasvattajat ja muut toimijat pystyvät ymmärtämään, miten kuvakirjat käsittelevät kiusaamista ja voivat näiden avulla kertoa ilmiöstä lapsille ja siihen kohdistuvia tunteista ja ajatuksista. Lastenkirjallisuus koskettaa usean alan toimijoita (Mustola 2014, 22), joten tutkimukseni tulokset voivat hyödyttää muitakin kuin kasvattajia.

2 NÄKÖKULMIA KIUSAAMISEEN

2.1 Kiusaamisen määrittelyä

Kiusaamista ovat melkein kaikki ihmiset joskus kokeneet joko uhrina, tekijänä tai sivustakatsojana (Saracho 2016, 458). Kiusaaminen on aina ajankohtainen ja ajaton aihe tämän vuoksi. Kiusaaminen nähdään subjektiivisena käsitteenä (Kirves & Sajaniemi 2012, 397; Repo 2015, 30). Tämän vuoksi kiusaamisen määrittelyminen on haastavaa, koska se voi tarkoittaa eri ihmiselle eri asioita. On kuitenkin tärkeää määrittellä kiusaamis-käsitettä varsinkin tutkimuksissa, jotta tiedetään mistä puhutaan.

Kiusaaminen on samaan henkilöön toistuvasti kohdistuvaa negatiivista, tarkoituksellista loukkaamista, vahingoittamista tai syrjimistä. Se on tahallista ja tarkoituksellista (Hamarus & Kaikkonen 2011, 60.) Kiusaaminen tapahtuu usein ryhmässä (Salmivalli 2010, 113). Repo (2015, 42) määrittelee kiusaamisilmiötä sen toistuvuuden, tietoisuuden, vallankäytön ja ryhmäilmiön kautta. Kiusaamisen määrittelyssä muissa tutkimuksissa korostuu myös toistuvuus (Kauppi 2011, 56; Kirves & Stoor-Genner 2011, 4). Kiusaaminen voidaan siis määrittää siten, että se on toistuvia negatiivisia tekoja jotakin henkilöä kohtaan. Se voi olla esimerkiksi tönimistä tai toisen haukkumista. Usein sen ajatellaan olevan tiedostettua toimintaa. Varsinkin pienten lasten kiusaamista tarkasteltaessa tulee ymmärtää se, että kiusaaminen voi olla myös tiedostamatonta. Kiusaamisen tarkastelun tulisi lähteä kokemuksista tekojen sijaan, sillä jokainen ihminen kokee kiusaamisen eri tavoin (Repo 2015, 42). Kaikki tilanteet eivät ole aina välttämättä kiusaamista, mutta kiusaamiseen viittaavia tilanteita tulee tutkia tarkasti ja kuunnella tilanteen osallisia. Kiusaamista saattaa olla joskus haastavaa erottaa konfliktitilanteista. Tutkimusten mukaan nämä kaksi erottaa toisistaan valtasuhteiden epätasapaino. Kiusattu näyttäytyy tällöin jollakin tapaa heikompana kuin kiusaaja. Epätasapaino saattaa näkyä fyysisenä, henkisenä, verbaalisena tai sosiaalisena.

(Kirves & Stoor-Genner 2011, 4.) Ihmisten eri arvoisuus näyttäytyy valtasuhteiden epätasapainossa ja kiusaamisesta pystytään havaitsemaan näitä eri arvoisuuksia henkilöiden välillä. Ihmisten eri piirteiden ei tulisi kuitenkaan olla syy kiusaamiseen. Kiusaamiselta näyttävät tilanteet saattavat olla leikkiä lapsilla tai toisinpäin. Aikuisen tulee havainnoida tilanteita ja rohkeasti puuttua mahdollisiin kiusaamistilanteisiin.

Aikaisemmissa tutkimuksissa kiusaamisesta on tutkittu esimerkiksi sen muotoja, syitä, rooleja sekä sen ennaltaehkäisyä. Ennaltaehkäisyä ovat tutkineet Menesini ja Salmivalli vuonna 2017. Myös Kärnä, Voeten, Little, Poskiparta, Kaljonen ja Salmivalli (2011) ovat tehneet laajaa tutkimusta koulukiusaamista ehkäisevästä ohjelmasta. Tutkimukset keskittyvät koulukiusaamiseen suurimmaksi osaksi. Suomessa on keskitytty koulukiusaamisen puuttumiseen ja ennaltaehkäisyyn viime vuosina (Kirves & Stoor-Genner 2010, 1). Varhaiskasvatuksessa tapahtuva kiusaaminen on suurilta osin samankaltaista kuin koulukiusaaminen. Varhaiskasvatusikäisten kiusaamista on tutkittu melko vähän ja Suomessa se on kohdistunut opinnäytetöihin suurimmaksi osaksi (Kirves & Stoor-Genner 2010, 10). Tämän vuoksi on tärkeää ottaa tutkimuksiin mukaan varhaiskasvatusikäisiin suuntautuvaa kiusaamista.

2.1.1 Kiusaamisen muodot

Kiusaaminen voidaan jaotella fyysiseksi, psyykkiseksi ja verbaaliseksi (Kirves & Stoor-Genner 2011, 6). Nämä muodot on jaotellut alun perin Höistad (2003). Kiusaaminen voi sisältää näistä muodoista yhtä tai useampaa. Kiusaaminen on kaiken kaikkiaan henkistä väkivaltaa ja sen muodot voivat vaihdella eri ikävaiheissa. Muodot voivat muuttua ajan kuluessa ja niitä saattaa olla haastavaa tunnistaa. Tarkastelen erityisesti lasten keskuudessa tapahtuvia kiusaamisen muotoja.

Fyysinen kiusaaminen on helpoiten tunnistettavaa. Fyysinen kiusaaminen näyttää esimerkiksi potkimisena, lyömisenä sekä tönimisenä. Se voi lapsilla

näkyä myös leikkien pilaamisena. Lapset itse osaavat myös nimetä tällaiset fyysiset toiminnot kiusaamiseksi. (Kirves & Sajaniemi 2012, 394; Kirves & Stoor-Genner 2011, 6.) Ulkopuolisen on helppo havaita tällaista toimintaa. Lasten fyysistä kiusaamista tarkasteltaessa tulee kuitenkin olla tarkkana siinä, että erottaa kiusaamisen leikistä. Fyysistä kiusaamista tapahtuu pienillä lapsilla vähiten, vaikka sitä on helpoin havaita (Repo 2015, 80). Voisi ajatella fyysisyyden korostuvan pienillä lapsilla kiusaamisessa, sillä heillä ei ole esimerkiksi kielelliset taidot vielä niin kehittyneitä. On myös pohdittu sitä voiko fyysistä kiusaamista olla ilman psyykkistä kiusaamista (Repo 2015, 83). On tärkeää tarkastella muita kiusaamisen muotoja lisää, jotta ymmärretään, millaista kiusaamista lasten keskuudessa tapahtuu.

Psyykkistä kiusaamista tapahtuu eniten pienillä lapsilla tutkimusten mukaan (Repo 2015, 80). Uhkailu, kiristäminen ja poissulkeminen ovat osa psyykkistä kiusaamista. Se kohdistuu lapsilla usein kaverisuhteisiin, joka voi näyttäytyä leikin tai pelin sääntöjen muuttamisella. (Kirves & Sajaniemi 2012, 394; Kirves & Stoor-Genner 2010, 19.) Myös ilmeily, puhumatta jättäminen sekä selän takana puhuminen kuuluvat tähän kiusaamisen muotoon (Kirves & Stoor-Genner 2011, 6). Psyykkisen kiusaamisen tavat kuulostavat juuri sellaisilta, mitä arkipäivissä tapahtuu. Tällaista kiusaamista on kuitenkin haastavaa havaita ja se vaatii erityistä kiusaamisilmiön ymmärtämistä. Yhtenä haasteena psyykkisen kiusaamisen havaitsemisessa on se, että pienet lapset eivät osaa nimetä tätä kiusaamiseksi (Kirves & Sajaniemi 2011, 6).

Kolmas kiusaamisen muoto on verbaalinen eli sanallinen kiusaaminen. Verbaalinen kiusaaminen sisältää esimerkiksi haukkumista, nimittelyä sekä ominaisuuksien kommentointia. Lapsilla tämä voi näyttäytyä myös lällättelynä ja härnäämisinä. (Kirves & Sajaniemi 2012, 394; Kirves & Stoor-Genner 2011, 6.) Näistä kaikki asiat eivät ole yksistään tapahtuvina suoraan kiusaamista. Kiusaaminen määrittyy niin osapuolien, ympäristön kuin sen tapojen mukaan. Tärkeintä kiusaamistilannetta selvittäessä on keskustella osapuolen välillä siitä, kuinka he kokevat asian itse. Verbaalisen kiusaamisen muodon lapset osasivat tunnistaa ja nimetä (Kirves & Stoor-Genner 2011, 6).

Kiusaaminen voidaan määrittää myös suoraksi ja epäsuoraksi (Repo 2015, 80). Suorassa kiusaamisessa teot kohdistuvat suoraan kiusattuun. Fyysinen kiusaaminen kuuluu sen vuoksi suoraan kiusaamiseen. Epäsuora kiusaaminen sen sijaan tapahtuu huomaamattomammin ja tekojen tarkoituksena voidaan ajatella olevan kaverisuhteiden vahingoittaminen. (Repo 2015, 80.) Psyykinen kiusaaminen on epäsuoraa kiusaamista, kuten poissulkemista. Verbaalinen kiusaaminen sisältyy niin suoraan kuin epäsuoraan kiusaamiseen. Verbaalisen kiusaamisen jaottelu riippuu siitä, kohdistuuko kiusaajan teot suoraan kiusattuun vai pyrkii hän esimerkiksi selän takana puhumaan kiusatusta pahaa. (Repo 2015, 81.)

2.1.2 Syitä kiusaamisen taustalla

Varsinaista syytä kiusaamiselle on mahdotonta määrittää. Tilanteet ovat aina erilaisia ja niin ovat myös syytkin. Kiusaamisen syyt lähtevät aina kiusaajasta itsestään. Höistad (2003, 64) määrittää kiusaamisen syiden taustalla olevan vallan, pelon, kateuden sekä ryhmäpaineen. Kiusaamisen taustalla olevista syistä tulisi tulla tietoiseksi, jotta pystytään puuttumaan kiusaamiseen (Höistad 2003, 64).

Kiusaaja haluaa olla tietoinen kaikesta ja kokee tarvetta valtaan. Lapsilla valta voidaan nähdä esimerkiksi siten, että lapsi päättää aina leikin aiheen ja kulun. Vallan halu voi johtua siitä, ettei lasta huomata tai hän ei osaa käsitellä omia tunteitaan. Kiusaamisen taustalla saattaa olla pelko siitä, että itseä aletaan kiusaamaan. Tällöin lapset enemmänkin hyväksyvät kiusaamisen ja seuraavat sitä. He eivät uskalla olla eri mieltä kuin varsinainen kiusaaja. Kiusaajalla koetaan olevan niin paljon valtaa, että häntä jopa pelätään. Lapsen tarpeiden ja mielipiteiden kysyminen on tärkeää. Jos näitä ei kysytä lapselta, hän saattaa kokea voimattomuutta ja pyrkii muiden lasten seurassa olemaan vallassa. (Höistad 2003, 65.) Lapsiryhmässä tulisi pyrkiä tasa-arvoisuuteen sekä lasten vaikuttamisen mahdollisuuksiin. Varhaiskasvatuksessa tulisikin antaa lapselle mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa itseensä koskeviin asioihin (Opetushallitus 2018, 16).

Henkilökohtaiset ominaisuudet tulivat esille kiusaamisen syiksi Laaksosen (2014, 35) tutkimuksessa. Voidaan ajatella, että kiusattu etsimällä etsii kiusatusta heikkouksia. Heikkous voi näkyä erilaisuutena. Kiusaaja saattaa olla kateellinen kiusatulle. Se voi olla jokin oma ominaisuus kuten pituus tai hiukset. Erilaisuus saattaa näyttäytyä myös vain pelkkänä erilaisena vaatteena. Kiusatuissa ei ole mitään vikaa tai heikkouksia, mutta kiusaaja etsii tällaisia poikkeavuuksia usein.

Lasten keskuudessa kiusaamisen syyksi on koettu myös vuorovaikutussuhteet (Laaksonen 2014, 36). Lapset eivät halua leikkiä toisen kanssa, jos heidän kaveruutensa ei toimi ja se välittää negatiivista ilmapiiriä. Tällöin joku lapsista jää yksin. Kaverisuhteiden vähäisyys ja puuttuminen nähdään riskitekijänä kiusatuksi joutumiselle (Saracho 2016, 458). Lapsilla jonkun leikistä pois jättäminen voi olla tietoista tai tiedostamatonta. Osa lapsista uskaltaa kysyä suoraan pääsevätkö he mukaan leikkiin, mutta osa jää vain seuraamaan sivusta ja he voivat jäädä huomaamatta. Muiden lasten mielipiteet voivat vaikuttaa suuresti siihen, miten toinen lapsi uskaltaa reagoida tällaisessa tilanteessa. Kiusaajan teoille muut voivat antaa hiljaisen hyväksynnän (Höistad 2003, 67). Lasten leikkitalanteita havainnoidessa tulee tarkastella sitä, jättääkö joku lapsista tarkoituksella jonkun pois leikistä.

Kiusaamista tutkittaessa on selvitetty, onko ryhmien koolla merkitystä. Tutkimukset ovat ristiriitaisia, sillä osassa kiusaaminen on yleisempää isossa ryhmässä ja osassa taas pienemmässä. (Repo 2015, 89.) Yleisesti ajatellaan, että isoissa ryhmissä kiusaamista tapahtuisi enemmän. Tätä ei kuitenkaan voida pitää riskitekijänä kiusatuksi joutumiselle, koska tutkimukset tukevat eri luokkakokoja. Kuitenkin Revon (2015, 89) oman tutkimuksen mukaan kiusaamisen yleisyyteen vaikutti se, kuinka monta erityistä tukea saavaa lasta ryhmässä oli. Osalla lapsista, jotka saavat erityistä tukea, saattaa olla haasteena tunne- ja kaveritaidot. Tätä Revon tutkimuksessa ei ole eritelty, mutta jos näin on se voi vaikuttaa kiusatuksi joutumiselle. Lapsen taitoja, varsinkin tunne- ja kaveritaitoja, tulee tukea, jotta pystytään ennaltaehkäisemään kiusaamista.

2.1.3 Ennaltaehkäisyn periaatteita

Kiusaamisen ennaltaehkäisyyn kuuluu kiusaamiseen puuttuminen. Kiusaamiseen puuttuminen on iso osa varhaiskasvatuksen sekä koulun arkea. Varsinkin pienemmillä lapsilla kiusaamiseen puuttuminen on pidempi asia kuin hetken tilanne. (Repo 2015, 204.) Varhaiskasvatuksessa tuleekin suunnitelmallisesti ennaltaehkäistä kiusaamista ja siihen tulee heti puuttua (Opetushallitus 2018, 17). Esiopetuksessa lasta rohkaistaan kertomaan kiusaamisesta aikuiselle (Opetushallitus 2014, 38). Myös varhaiskasvatuslaki määrittää, että lapsia tulee suojella kiusaamiselta (Varhaiskasvatuslaki 540/2018).

Kiusaamisen ehkäisemisellä tarkoitetaan sitä, että vaikutetaan lapsiryhmän toimintaan, luodaan turvallinen ryhmä ja vahvistetaan lasten vuorovaikutustaitoja. Myös riitojen ja erilaisten konfliktitilanteiden ratkaiseminen voidaan nähdä kiusaamisen ehkäisemisellä. (Kirves & Stoor-Genner 2011, 10.) Pienten lasten kanssa toimiessa tulee paljon riitojen selvittelyä. Näissä tilanteissa tulisi muistaa se, että näiden ratkaiseminen on omalla tavallaan kiusaamisen ehkäisyä. Kiusaamistilanteisiin tulee puuttua heti, kun sellainen havaitaan. Edellytys puuttumisessa on se, että havainnoidaan lapsiryhmää ja ymmärretään, miksi tapahtuu ja mitä (Saracho 2016, 455; Repo 2015, 207). Kiusaamisen ehkäisy on pitkäaikaista toimintaa ja sen avulla pyritään tukemaan lasten vertaissuhteita. Tämä toiminta ehkäisee kiusaamista parhaiten, kun se aloitetaan jo pienillä lapsilla. (Saracho 2016, 455). Kaikki lapset eivät kuitenkaan halua osallistua kiusaamisen ennaltaehkäisevään toimintaan (Garandeau & Salmivalli 2019, 147).

Kiusaamistilanteissa on usein kyse siitä, että kiusaaja käyttää valtaansa kiusattua kohtaan. Pienillä lapsilla on tämän vuoksi erittäin tärkeää, että aikuinen puuttuu näihin tilanteisiin. (Repo 2015, 208.) Pienet lapset eivät osaa välttämättä sanoittaa tilanteita vielä ja tällöin tilanteet saattavat jäädä käsittelemättä. Jotta vastaavia tilanteita ei syntyisi, tulee lasten kanssa aina keskustella tapahtuneesta. Tilanteen selvittäminen on kiusaamisen ennaltaehkäisyä. Aikuisen toiminnalla on suuri merkitys kiusaamistilanteissa ja se heijastaa aikuisen omia asenteita

sekä suhtautumista lapsiin. Nämä aikuisen valinnat voivat ylläpitää kiusaamista ja jopa mahdollistaa sitä. (Kirves & Stoor-Genner 2011, 10.)

Kiusaamisen ehkäisy voidaan nähdä osana arjen pedagogiikkaa. Kasvattajana olisi tärkeää ymmärtää se, että kiusaaminen syntyy aina ryhmän tason ja taitojen mukaan. (Kirves & Stoor-Genner 2011, 11.) Kiusaamisen ehkäisyssä turvallisen ilmapiirin luominen on tärkeää. Tämä on edellytys sille, että ryhmässä voi tapahtua myönteistä yhteistoimintaa. Turvallisessa ilmapiirissä kaikkia arvostetaan ja kunnioitetaan sekä lapset voivat uskoa siihen, että aikuinen on läsnä ja pystyy auttamaan heitä. (Kirves & Stoor-Genner 2011, 23.) Lasten ei tarvitse tällöin pelätä muita ja he uskaltavat pyytää apua aikuiselta. Lapset uskaltavat tällöin kertoa aikuiselle vaikeammistakin aiheista kuten kiusaamisesta. Myös aikuisten välinen ilmapiiri tulee olla turvallinen ja avoin, sillä se välittyy myös lapsiin (Kirves & Stoor-Genner 2011, 23).

Lasten vuorovaikutustaitoja voidaan tukea opettamalla sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja. Hyvät sosiaaliset ja emotionaaliset taidot omaava lapsi pystyy luomaan hyviä ja kestäviä ystävyys-suhteita sekä osallistumaan yhteistoimintaan sujuvasti. (Kirves & Stoor-Genner 2011, 24.) Vuorovaikutustaitojen opettaminen on koko ryhmälle suunnattua toimintaa, joka parhaimmillaan antaa lapsille mahdollisuuden löytää uusia leikkikavereita. Näiden taitojen opettaminen sisältää esimerkiksi ongelman ratkaisua ja itsehillintää (Kirves & Stoor-Genner 2011, 25). Vuorovaikutustaitojen opettamisen tärkeyttä ei voi liikaa korostaa.

Kiusaamisen ehkäisyssä pyritään vaikuttamaan lapsiryhmän toimintaan. Toimintaan voidaan vaikuttaa esimerkiksi tapa- ja moraalikasvatuksella sekä leikkiä havainnoimalla, ohjaamalla ja siihen osallistumisella (Kirves & Stoor-Genner 2011, 22). Lasten leikkiä havainnoimalla ja siihen osallistumisella saa paljon tietoa lasten välisistä suhteista. Leikkiin osallistumalla aikuinen pystyy ottamaan niitä lapsia myös mukaan, joilla on haasteita liittyä leikkiin. Aikuinen rikastaa lasten leikkiä ja pystyy tuomaan siihen uusia ideoita. (Kirves & Stoor-Genner 2011, 34.) Leikkiin osallistuminen on pieni teko aikuiselta, mutta tärkeä monin eri tavoin. Aikuisen mallin avulla lapsi ymmärtää esimerkiksi sääntöjä ja tapoja.

Kiusaamistilanteiden puuttumiseen kuuluu myös seuranta. Se tulee tehdä johdonmukaisesti ja mahdollisesti myös kirjallisesti. (Kirves & Stoor-Genner 2011, 21; Repo 2015, 208.) Kiusaamisen seuranta sisältää sen, että tilanne ei jää pelkästään kiusaamisen puuttumiseen, vaan siinä tarkastelua jatketaan tämänkin jälkeen. Tämä on tärkeää, koska kiusaamistilanteet alkavat helposti uudelleen (Repo 2015, 209). Kiusaamisen seuranta pyrkii mahdollistamaan sen, että kenenkään ei tarvitse jäädä kiusaamisen kohteeksi.

2.2 Varhaiskasvatusikäisten kiusaaminen

Lasta tulee suojella kiusaamiselta (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 § 10). Myös lasten oikeuksien sopimuksessa todetaan, että lasta tulee suojella kaikenlaiselta väkivallalta ja syrjimiseltä (Unicef 2019). Varhaiskasvatuksessa tulee kiinnittää huomiota kiusaamiseen ja osata reagoida siihen. Kiusaamista ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään varhaiskasvatuksessa (Opetushallitus 2018, 20). Lapsia kannustetaan myös hakemaan aikuiselta apua kiusaamistilanteissa (Opetushallitus 2014, 38). Kiusaamista tutkittaessa on kuitenkin hyvä havaita se, että kaikki lasten riidat ja konfliktit eivät ole kiusaamista (Repo 2015, 38). Lasten kiusaaminen varhaiskasvatuksessa liittyy leikkitilanteisiin usein. Leikistä pois jättäminen on osa kiusaamista pienillä lapsilla.

Lasten keskuudessa tapahtuvaan kiusaamiseen ei ole varhaiskasvatuksessa kiinnitetty tarpeeksi huomiota, vaikka pienet lapset ovat aina puhuneet kiusaamisesta (Kirves & Stoor-Genner 2011, 1). Kasvattajilla on kuitenkin nykyään velvoite tunnistaa kiusaaminen, puuttua siihen sekä ehkäistä sitä tietoisesti sekä suunnitelmallisesti (Opetushallitus 2018, 31). Kasvattajalla on varhaiskasvatuksessa suuri tehtävä kiusaamisen havaitsemisessa ja siihen puuttumisessa (Rahayu, Rasyid, Puspitasari & Islamiyah 2019, 360). Varhaiskasvatuksessa tunteiden sanoittaminen ja tulkkaus on aikuisen tehtävänä (Repo 2015, 41).

Kiusaaminen on vakava ongelma jo pienillä lapsilla ja se vaikuttaa heidän hyvinvointiinsa (Saracho 2016, 455). Lapsen terveys ja kehitys vaarantuu, jos hän

joutuu kiusatuksi. Pitkäaikainen kiusaaminen voi jopa vaikuttaa lapsen oman ihmisarvon muotoutumiseen ja itsetuntoon. (Repo 2015, 14.) Kiusaaminen vaikuttaa jokaiseen eri tavoin, mutta yhteistä kaikissa tapauksissa on se, että se vahingoittaa kiusattua. Varhaiskasvatusikäisten pitkäaikaista kiusaamista ei ole tutkittu. Pienelle lapselle saattaa kuitenkin kiusaamisesta jäädä käsitys, että se on osa normaalia elämää. (Repo 2015, 14.) Varhaiskasvatusikäisten vertaissuhteita tulisi tukea, sillä se ennaltaehkäisee mahdollisesti myöhemmin tapahtuvaa kiusaamista. Vertaissuhteita voidaan tukea monin keinoin, esimerkiksi kirjallisuuden avulla. Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet tukevat tätä, sillä lastenkirjallisuuden lajeihin tulee tutustua monipuolisesti varhaiskasvatuksessa (Opetushallitus 2018, 42).

Suomessa on vain vähän tutkimustietoa varhaiskasvatuksessa tapahtuvasta kiusaamisesta, mutta kansainvälisesti aihetta on tutkittu ja tulokset osoittavat, että kiusaamista tapahtuu jo alle kouluikäisillä lapsilla (Kirves & Stoor-Genner 2011, 3; Kirves & Sajaniemi 2012; 385). Kasvattajat havaitsevat kiusaamista nykypäivänä yhä enemmän varhaiskasvatuksessa, sillä aiheesta keskustellaan nykypäivänä yhä enemmän. Koulukiusaamista on tutkittu runsaasti monien vuosien ajan (Skoglund 2020, 29; Kauppi 2011, 45) ja olisikin tärkeää, että myös varhaiskasvatukseen suunnattuja tutkimuksia tulisi enemmän aiheesta. Tämä tutkimus keskittyykin sen vuoksi juuri varhaiskasvatusikäisiin. Varhaiskasvatusikäisten kiusaamista ei ole tutkittu niin paljoa (Skoglund 2020, 29). Laaksonen (2014) on tutkinut kiusaamisroolien tunnistamista, kiusaamisen kuvaamista sekä kiusaamisen syitä lasten näkökulmasta Suomessa. Kiusaamisilmiötä tutkineet Kirves ja Sajaniemi (2012, 395) saivat selville, että kiusaaminen on yleistä varhaiskasvatuksessa Suomessa ja kiusaamisroolit näkyivät jo kolmen vuoden ikäisillä. Kuitenkin jo vuoden ikäiset lapset osaavat näyttää aggressiivisuutta ikäisilleen (Saracho 2016, 453). Lapsilla kiusaaminen voi olla tiedostamatonta tai tiedostettua. Pienimmät lapset eivät ymmärrä välttämättä mitä tekevät, mutta aikuisen on tärkeää tulkita ja sanoittaa tilannetta. Varhaiskasvatuksessa tapahtuukin tutkimusten mukaan eniten psyykkistä kiusaamista (Helgeland & Lund 2016, 132).

Jotta kasvattajat, perheet ja muut ammattilaiset pystyvät tunnistamaan ja ehkäisemään kiusaamista, vaaditaan tutkimusta kiusaamisesta varhaiskasvatuksessa (Helgeland & Lund 2016, 139). Kasvattajia tulee tukea ymmärtämään kiusaamisilmiötä ja tutkimuksen avulla he voivat nähdä kiusaamisilmiön monipuolisena kuvakirjoissa.

3 KUVAKIRJAT

3.1 Kuvakirjat osana lastenkirjallisuutta

Lastenkirjallisuuden voidaan ajatella kuuluvan vain lapsille sen nimensä mukaisesti. Lapsilla tarkoitetaan alle 18- vuotiaita, joten lukijakunta on laaja. Sisällöiltä kirjojen voidaan ajatella omaavan asioita, jotka ovat suunnattuja lapsille. On kuitenkin haastavaa määritellä mikä kuuluu lapsille. Mustolan (2014, 12) mukaan lastenkirjallisuudeksi voidaan käsittää ne asiat, jotka lapset itse kokevat kuuluvaksi siihen. Lastenkirjallisuutta lukevat kuitenkin aivan kaikenikäiset. Se määrittyy yleisön ja lukijakunnan mukaan. (Mustola 2014, 15.)

Lastenkirjallisuutta tulisi hyödyntää monipuolisesti varhaiskasvatuksessa (Opetushallitus 2018, 44). Lapset ymmärtävät maailmaa ja oppivat käsittelemään tunteitaan kirjallisuuden avulla. Varhaiskasvatuksessa aikuinen on läsnä, mikä on tärkeää, sillä aikuinen yhdistyy vahvasti lastenkirjallisuuteen esimerkiksi kirjoittajan tai lukijan muodossa (Mustola 2014, 13). Kirjojen sisällön merkitys muodostuu kuitenkin aina tekstin ja lukijan välillä. Kirjojen merkitykset voivat siis vaihdella riippuen lukijasta. Lastenkirjallisuuden tutkimukset ovat tärkeitä ja ne ovat osa kirjallisuustutkimusta (Mustola 2014, 16). Tutkimuksia on tärkeää tehdä jatkuvasti, sillä lastenkirjallisuus muuttuu aina kulttuurin ja ajan myötä. Lasten kirjallisuutta tulisi hyödyntää monipuolisesti tutkimuksissa.

Lastenkirjallisuus on laaja käsite, joka sisältää paljon alalajeja. Sen vuoksi sitä voidaan kutsua sateenvarjogenreksi (Mustola 2014, 16). Kuvakirjojen voidaan ajatella olevan lastenkirjallisuuden alalaji. Kuvakirjojen ajatellaan olevan suunnattuja alle kouluikäisille lapsille eli ne sopivat varhaiskasvatusikäisille. Kuvakirjoja kuitenkin lukevat myös kaikenikäiset, niin kuin lastenkirjallisuuttakin. Kuvakirjat sisältävät niin kuvia kuin tekstiä. Kirja ei ole kuvakirja, jos siinä ei ole näitä molempia. Kuvia ei voida jättää pois, sillä niiden tarkoitus on tukea tekstiä. Kun tarkastellaan kuvakirjoja, ei riitä, että tutkitaan vain kuvaa tai tekstiä. On

katsottava näiden muodostamaa kokonaisuutta. Kuvakirjojen vaikuttavuus syntyy näiden yhteisvaikutuksesta.

Kuvakirjat voidaan jaotella katselukirjoihin, kuvakertomuksiin sekä varsinaisiin kuvakirjoihin. Katselukirjat ovat pikkulapselle suunnattuja, jotka sisältävät yksinkertaisia kuvia (Heinimaa 2001, 146). Katselukirjoissa ei ole juonta tarinoissa, vaan ne voivat esimerkiksi sisältää vain sanoja. Näitä kirjoja kutsutaan usein lasten ensikirjoiksi. Varsinaiset kuvakirjat sisältävät suunnilleen saman verran tekstiä ja kuvia sekä jokaisella aukeamalla on vähintään yksi kuva. Tarina muodostaa kokonaisuuden ja tämä erottaa varsinaiset kuvakirjat muista kirjallisuuden lajeista. (Heinimaa 2001, 142, 143.) Tässä tutkimuksessa käytän varsinaisia kuvakirjoja.

Lapset voivat oppia asioita ja näkemyksiä kuvakirjoista. Kuvakirjat vaikuttavat lasten asenteisiin ja maailmankuvaan. Kirjojen julkaisuvuosilla on väliä, sillä kuvakirja heijastaa omaa aikaansa (Heinimaa 2001, 143, 144.) Pysin tutkimuksessa selvittämään millaista kuvaa mahdollisimman uudet kuvakirjat tuottavat kiusaamisesta. Tavoitteena kuvakirjoilla on osittain huvittaa lapsia, mutta ne voivat myös käsitellä haastavia asioita (Heinimaa 2001, 144, 152). Haastavien asioiden käsitteleminen on tärkeää myös pienten lasten kanssa varsinkin silloin, kun asiat koskettavat heidän omaa elämäänsä. Asiantuntijat käyttävät kuvakirjoja, kun he puhuvat lasten kanssa haastavista asioista (Oppliger & Davis 2015, 516). Haastavat asiat voivat herättää kysymyksiä ja tunteita lapsissa ja tämän avulla lapsen oma maailmankuva rakentuu vähitellen.

3.2 Kiusaaminen kuvakirjoissa

Kuvakirjoja hyödynnetään paljon lasten kanssa toimiessa. Ne sopivat hyvin haastavien asioiden käsittelyyn, kuten kiusaamisen. Kiusaamis- aiheesta on tehty runsaasti kirjoja lapsille ja nuorille.

Aikaisemmin on tutkittu kuvakirjojen sisältöjä eri aiheista. Kirjallisuuden lukemisen ja sen pohdinnan on koettu olevan hyvä keino käsitellä ongelmallisia aiheita. Kiusaaminen nähdään yhtenä haastavana aiheena käsitellä. Kiusaamista on tutkittu niin yksinään kuin myös liitettyinä muihin aiheisiin. Esimerkiksi rasismin vaikutuksia kiusaamiseen on tutkittu viime vuosina (Wiseman, Vehabovic & Jones 2019, 465). Kuvakirjoja voidaan siis hyödyntää monen eri aiheen tarkasteluun ja kiusaaminen on yksi niistä.

Moulton, Heath, Prater ja Dyches ovat tutkineet kiusaamista kuvakirjoissa jo vuonna 2011. Heidän tutkimuksensa analysoi kiusaamis- aiheisia kuvakirjoja ja vertaili näitä ammattilaisten kirjallisuuteen. On tärkeää puuttua kiusaamiseen jo varhain, jotta sitä pystytään ennaltaehkäisemään. (Moulton, Heath, Prater & Dyches 2011, 124.) Esimerkiksi Freeman (2014) on tutkinut kiusaamisen ennaltaehkäisyä kuvakirjoja hyödyntämällä. Tutkimuksessa ei tulkittu kuvakirjoja, vaan haastateltiin sekä lapsia, että kasvattajia. Tulokset korostivat ennaltaehkäisemisen tärkeyttä. (Freeman 2014, 307.)

Oppligerin ja Davisin (2016, 515) tutkimuksessa puolet kuvakirjoista käsiteli kiusaamista koulussa, vaikka tutkimus keskittyi 3–5-vuotiaisiin lapsiin. Kuvakirjojen kiusaaminen loppui aina onnellisesti, mutta sitä kuvattiin kuitenkin totuudenmukaisesti. (Oppliger & Davis 2016, 515, 519.) Wiseman ja Jones (2018, 190) sen sijaan tutkivat kiusaamisen muutoksia kuvakirjoissa 20 vuoden ajalta. Heidän tutkimuksensa keskittyi kiusaamisen määrittelyiden ja erityispiirteiden tarkasteluun. Tutkimus ei kuitenkaan keskittynyt pelkästään varhaiskasvatusikäisiin, vaan he olivat rajanneet kirjasuosituksen 12 ikävuoteen asti (Wiseman & Jones 2018, 193). Omassa tutkimuksessani rajaan kirjat siten, että ne sopivat joko ikäsuositukseltaan tai sisällöltään varhaiskasvatusikäisille. Pyrin saamaan lisää tutkimustietoa varhaiskasvatusikäisten kiusaamisesta, koska vanhempien

lasten kiusaamisesta on jo runsaasti tietoa. Suomalaisia tutkimuksia kiusaamisesta varhaiskasvatusikäisten kuvakirjoissa en löytänyt, minkä vuoksi päädyin valitsemaan tutkimukseeni vain suomalaisia kuvakirjoja. Näkökulmani avulla pyrin tuottamaan uutta tietoa niin suomalaisuuden kuin varhaiskasvatusikäisyyden suhteen.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella monipuolisesti lasten kuvakirjoissa esiintyvää kiusaamista. Tarkastelen varhaiskasvatusikäisten kuvakirjoissa esiintyvää kiusaamista ja sen muotoja. Tämän lisäksi tutkin myös sitä, mitä syitä kiusaamiselle on ja miten tilanne ratkaistaan. Kiusaamisen tilanteen ratkaiseminen sisältää kiusaamisen ennaltaehkäisyä.

Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat kolme seuraavaa:

1. Millaisia kiusaamisen muotoja esitetään varhaiskasvatusikäisille suunnatuissa kuvakirjoissa?
2. Millaisia syitä kiusaamiselle löytyy varhaiskasvatusikäisille suunnatuissa kuvakirjoissa?
3. Millaisin keinoin kiusaamistilanne ratkaistaan varhaiskasvatusikäisille suunnatuissa kuvakirjoissa?

4.2 Tutkimuksen lähestymistapa

Tämä tutkimus on tutkimusotteeltaan kvalitatiivinen, koska pyrin saamaan monipuolista tietoa tutkittavasta ilmiöstä eli kiusaamisesta lasten kuvakirjoissa. Laadullisella tutkimuksella pyritään ymmärtämään ja kuvaamaan asioita ja ilmiöitä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 53). Tutkimukseni aiheena on kiusaaminen kuvakirjoissa. Valitsin teoriaohjaavan sisällönanalyysin. Kiusaamisilmiön tutkimuksessa hyötyy aikaisemmista tiedoista, koska kiusaamisen voi näyttäytyä eri ihmisille eri tavoin. Hyödynnän analyysissä teoriaa, mutta analyysi ei pohjaudu kuitenkaan siihen kokonaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 81). Tutkimukseni sisältö muodostuu aineistolähtöisesti. Analyysissani tulee näyttäytymään aikaisemman tiedon vaikutus, vaikka se ei kuitenkaan testaa aikaisempaa tietoa. Induktiivinen

päätely kuuluu teoriaohjaavaan analyysiin, jos teoria ohjaa vasta lopputulosta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 84). Tutkimukseni pyrkii tekemään yksittäisistä päätelmistä yleisempiä.

Kuvakirjojen tutkimus sisältää niin tekstin kuin kuvien analyysia. Hyödynnän semiotiikkaa kuvien analyysissa. Semiotiikka tutkii kuvia niin kuin ne olisivat kirjoitettua tekstiä. Tämä tutkimustapa myös analysoi kuvien piilomerkityksiä. (Seppä 2012, 128.) Tutkimuksessani otan kuvat huomioon jokaista tutkimuskysymystä tarkasteltaessa. Tutkin miten kuvat vastaavat aineistolle esitettyihin kysymyksiin. Aluksi litteroin kuvakirjojen kuvat sanalliseen muotoon. Litteroin kirjoista vain ne kuvat, joissa käsitellään tutkimuskysymyksieni aiheita. Tämän jälkeen aloitan varsinaisen analyysin. Kuvakirjoissa ei ole kuitenkaan valmiita merkityksiä, joten kirjan merkitys muodostuu lukijan ja tekstin välisessä vuorovaikutuksessa.

Analyysi pyrkii tiivistämään tietoa ymmärrettävään muotoon ilman, että kadotetaan aineiston informaatiota. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87, 89.) Pyrin luomaan analyysilla selkeän sanallisen kuvauksen kiusaamisilmiöstä kuvakirjoissa. Teoriaohjaava analyysi etenee lähtökohdiltaan samoin kuin aineistolähtöinen. Abstrahointi vaiheessa otetaan kuitenkin mukaan teoriasta nousevia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98.) Analyysini etenee siis Milesin ja Hubermanin (1994) mukaan. Teoriaohjaavan sisällönanalyysini tarkoituksena on löytää, miten kuvakirjoissa esitetään kiusaamisilmiöön liittyviä asioita.

4.3 Tutkimusaineiston keruu, rajaus ja kuvaus

Tutkimuksen kohteena ovat mahdollisimman uudet varhaiskasvatusikäisille suunnatut kuvakirjat, joissa käsitellään kiusaamista. Tutkimuksen kirjat ovat julkaistu vuosina 2016–2021. Varhaiskasvatusikäisille suunnatut kuvakirjat määrittelen niiden sisällön tai ikäsuosituksen mukaan. Tutkimuksen kuvakirjoissa teks-

tin ja kuvien suhde tulee olla vähintään samansuuruinen. Aineisto on suomalaista, jotta tulokset antavat mahdollisimman hyödynnettävän kuvan juuri suomalaisessa kulttuurissa tapahtuvasta kiusaamisesta.

Tutkimuksessani aineistonkeruumenetelmänä on käytetty valmiita aineistoja eli kuvakirjoja. Aineistoni on hankittu Keski-Suomen verkkokirjastosta eli Keski-kirjastosta. Keski-kirjastot koostuvat 23 keskisuomalaisen kunnan yhteistoiminnasta. Keski-kirjastoilla on yli 50 toimipistettä ja useita kirjastoautoja. Valitsin aineiston hankkimiseen kirjaston, sillä kiusaamista käsitteleviä kuvakirjoja on olemassa runsaasti ja kirjaston haulla pystyin rajoittamaan aineistoni sopivaan määrään. Halusin käyttää lainattavia kirjoja aineistossani, koska se on ekologisesti kestävämpi ratkaisu kuin se, että ostaisin kaikki kirjat itselleni. Aineistonkeruuvallintani rajasi aineistosta pois kirjoja, joita ei kirjastossa ole saatavilla tai niitä ei ole määritelty kirjaston sivuilla tarkasti. Koen kuitenkin, että varhaiskasvatuksessa hyödynnetään paljon juuri kirjastosta löytyviä kirjoja.

Aloitin aineiston etsimisen tarkennetun haun avulla. Lähdin etsimään aineistoa hakusanalla ``kiusaaminen`` ja aineistotyyppiä valitsin kirjan haussa. Tämä tuotti 737 hakutulosta. Rajasin hakua seuraavaksi siten, että kohderyhmäksi valitsin lapset ja nuoret ja genreksi kuvakirjat, koska kuvakirjat ovat enimmäkseen varhaiskasvatusikäisille suunnattuja. Haku tuotti 15 kirjaa. Kaksi kirjaa jätin tutkimukseni ulkopuolelle heti alkuvaiheessa, sillä toinen oli tarinaltaan hyvin vanha ja toinen julkaisuvuodeltaan muita kirjoja runsaasti vanhempi. Jos haku olisi tuottanut paljon kirjoja eri vuosilta, olisin rajannut julkaisuvuotta mahdollisimman uudeksi. Mahdollisimman uudet kirjat tuottavat nykypäivän tilanteesta kertovan kuvan.

Lainasin kirjastosta nämä jäljelle jääneet 13 kirjaa. Aluksi luin lainaamani kirjat kertaalleen läpi siten, että sain niistä kokonaiskuvan. Päädyin tiputtamaan näistä heti viisi kirjaa pois, koska ne kertoivat kouluikäisille suunnatuista asioista ja tutkimukseni keskittyy varhaiskasvatusikäisiin. Myös yksi kirja putosi pois tutkimuksesta sillä, se oli sisällöltään enemmän tietokirja kuin tarina. Tutkimuksen aineistossa oli tässä vaiheessa kahdeksan kuvakirjaa. Päädyin kuitenkin vielä rajaamaan teosten määrää kandidaatintutkielman rajatun laajuuden vuoksi.

Koska laadullisella tutkimuksella ei tehdä tilastollisia yleistyksiä (Tuomi & Sara-järvi 2018, 73) koin, että pienempikin aineisto riittää tutkimukseni toteuttamiseen. Tästä syystä päädyin vielä poistamaan aineistosta kirjat, jotka eivät olleet alkuperäiskieleltään suomenkielisiä. Rajasin aineistoni vain suomalaisiin kuvakirjoihin, koska halusin saada mahdollisimman suomalaisen kulttuuriin kohdistuvaa kuvaa. Näin ollen tutkimusaineistoni koostuu neljästä suomalaisesta kuvakirjasta, joiden koen kuvaavan varhaiskasvatusikäisten kiusaamista joko ikäsuosituksiltaan tai sisällöiltään.

Tutkimusaineistoni teokset ovat ”Piki” (Katri Kirkkopelto 2016), ”Zorro-kettu ja harmipussi” (Salme Honkanen ja Lassi Valkama 2017), ”Piki ja pöljä päivä” (Katri Kirkkopelto 2020) ja ”Adalmiinan unelma” (Susanna Olkinuora 2021). Teosten tarkemmat esittelyt löytyvät liitteistä (ks. Liite 1). Teoksista kaksi on valittu niiden sisällön perusteella ja kaksi ikäsuosituksen perusteella.

4.4 Kuvakirjojen analyysi

Analyysini pohjautuu siihen, että kiusaaminen voi olla tietoista tai tiedostamattomaa. Tämä valinta perustuu siihen, että pienet lapset eivät välttämättä tiedä kiusaavansa. Kiusaaminen nähdään toisen satuttamisena jollakin tapaa (Repo 2015, 74). Käytän analyysissä Höistadin (2003) määritelmää kiusaamisen muodoista, joita ovat psyykkinen, fyysinen ja verbaalinen. Kiusaamisen syistä ei voida olla varmoja, joten kiusaamisen syyt löytyivät pitkälti aineistosta. Pääluokkien muodostamisessa hyödynsin Höistadin (2003) ehdotuksia kiusaamisen syistä. Kolmas tutkimuskysymys etsi vastausta siihen, miten kiusaamistilanne ratkaistaan. Kiusaamistilanteen ratkaisemista analysoidessa pohdin myös sitä, miten kiusaamista ennaltaehkäistään näissä tilanteissa. Käytin Kirveen ja Stoor-Gennerin (2011, 10) kiusaamisen ehkäisyn määritelmiä hyödyksi. Analyysissä yhdistin teoriaa aineistosta löytämiini vastauksiin.

Kuvakirjojen analyysi toteutin kevään ja kesän 2021 aikana. Analyysi alkoi kirjoihin tutustumisella. Aluksi luin kirjat läpi ilman suurempia tulkintoja. Tämän jälkeen aloitin kirjojen lukemisen siten, että kiinnitin erityisesti huomiota asioihin, joihin pyrin saamaan vastauksia tutkimuskysymyksilläni. Muodostin Kuvuan (2007, 108) kuvien analyysin ja aineistoni pohjalta analyysirungon (ks. Liite 2), joka tukee kuvien tulkintaa. Analyysirungon avulla pyrin saamaan aineistoni kuvat sanalliseen muotoon. Analyysirunko pyrkii myös avaamaan lukijalla sitä, miten itse tutkijana tulkitseen kuvat.

Analyysini tapahtui kaksivaiheisena. Ensimmäinen vaihe oli kuvien tulkinta analyysirunkoa hyödyntäen ja toisessa vaiheessa suoritin teoriaohjaavan sisällönanalyysin, joka yhdisti tekstin ja kuvat. Kuvien analyysi tapahtui kirjasta riippuen joko sivu tai aukeama kerrallaan. Joissain kirjoissa kuva oli koko aukeamalla ja joissain vain toisella sivulla. Päädyin tekemään kuva-analyysin vain kirjojen niistä kohdista, joissa käsiteltiin aineistolleni esittämiä kysymyksiä. Muiden kuvien tulkinta ei ollut mielestäni relevanttia tässä tutkimuksessa. Analyysiyksikköinä tekstin tulkinnessa toimii sanat, lauseet ja tekstinkappaleet ja kuvien kohdalla katsoin kokonaisuutta.

Analyysin ensimmäinen vaihe alkoi kuvien tulkinnalla, jossa pyrin saamaan kuvien sisältö kirjalliseen muotoon. Kuvatulkinta pohjautui muodostamaani analyysirunkoon. Analyysirungon avulla pystyin saamaan kuvan sanoman kirjalliseksi. Tulkitin kuvia lukijasta katsoen. Analyysi selvittää mitä kuva esittää ja miten (Seppä 2012, 128) sekä onko kuvalla jokin merkitys. Kuvan merkitystä ei pysty havaitsemaan suoraan kuvasta, mutta pyrin tekemään tästä lukijalle käsityksen, miten itse tutkijana ymmärrän kuvan. Kuva-analyysissä pohdin myös asioiden suhdetta toisiinsa. Suhteiden tutkiminen kuvasta on tärkeää, sillä kiusaaminen sisältää vallankäyttöä. Kuvatulkintaa tehdessä pyrin tutkijana jättämään syvällisemmät analyysit pois. Kuvat pyrin tulkitsemaan ilman tekstiä, jotta se ei ohjaisi omia pohdintoja. Taulukossa 1 on esimerkki siitä, kuinka olen tulkinut Adalmiinan Unelma -teosta kirjalliseen muotoon liittyen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen.

TAULUKKO 1. Esimerkki kuva-analyysistä.

Teos ja sivu: Adalmiinan unelma, aukeama 8	
Mihin aineistolle esitettävään kysymykseen vastaus?: Millaisia kiusaamisen muotoja esitetään?	
Havaittavat asiat	
Hahmot ja esineet	Kolme haamua, jotka kaikki erilaisia. Erilaisuus näkyy hahmojen eri väreinä. Oikealla olevalla on silmät kiinni ja kahdella vasemmalla olevalla auki.
Asioiden väliset suhteet	Lukijasta katsottuna kaikki haamut ovat yhtä kaukana. Vasemmalla olevat haamut ovat eri sivulla kuin oikealla oleva haamu. Vasemmalla olevat hahmot ovat lähekkäin, toinen haamu puoliksi toisen selän takana. Oikealla oleva haamu näyttää, että hän ei kuulu vasemmalla olevien joukkoon.
Tausta	Taustalla näkyy tiiliseinän ääriviivat.
Toiminta/liike	Vasemmalla olevat haamut osoittavat oikealla olevaa. Kaikki ovat paikallaan. Oikealla oleva haamu on aivan paikallaan, kädet alaspäin.
Ei-havaittavat asiat	
Tunteet/ilmeet	Vasemmalla olevat haamut näyttävät vihaisilta ja ilkeiltä. He nauravat. Heidän silmänsä on piirretty myös vinoiksi. Oikealla oleva näyttää surulliselta, koska hänellä on silmät kiinni ja suu alaspäin piirrettynä. Myös käsien asento viittaa surullisuuteen.
Teema/merkitys tilanteessa	Kuva viestii lukijalle siitä, että oikealla oleva haamu on aivan yksin ja hänelle naurettaisiin. Vasemmalla olevien haamujen käytös näyttää tahallisen.

Taulukon 1 avulla pyrin avaamaan lukijalle, miten tutkijana tulkitseen kuvia. Kuvien merkitys muodostuu paljon lukijan ja kuvan välillä. Tämä analyysirunko pyrkii kuitenkin avaamaan ajatteluani tutkijana. Kuvien analyysin jälkeen aloitin sisällönanalyysin, jonka suoritin tekstin ja kuvien pohjalta. Koska teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee samoin kuin aineistolähtöinen, käytettiin Milesin ja Hubermanin (1994) kolmivaiheista aineiston analyysia. Analyysi alkaa sillä, että etsitään aineistosta tutkimuskysymyksiin vastaavia kohtia ja nämä kohdat pelkistetään. Pelkistäminen rajaa aineistosta kaiken ylimääräisen pois (Tuomi & Sarajärvi 2018, 92). Jokainen tutkimuskysymys tulee käsitellä erikseen. Aluksi tein

analyysin ensimmäiseen aineistokysymykseen, joka oli, millaisia muotoja kiusaamiselle esitetään. Kiusaamisen muodoista löydettiin esimerkiksi seuraava kohta:

Aineistoesimerkki 1

”-Piki, tee vielä se salamanisku! Se, kun Lumiin osui! Tuisku hihkui. Piki innostui. Tuiskukin halusi leikkiä Myrskyä. -Zwum! Piki sinkautti ilmaan salamaniskun. - Ja sitten Lumin naamalle tuli tyhmä ilme, näin! Piki huusi ja väänteli naamaansa. Tuisku ja Piponen nauroivat. Kohta kaikkialta kuului Zwum, kun lapset juoksentelivät edestakaisin, sinkauttivat ilmaan salamaniskuja ja vääntelivät naamaansa. -Tyhmänaama, Luminaama! Tyhmänaama, Luminaama! Piki mylvi ja riehui.”
(Kirkkopelto 2020, 12.)

Pelkistin edellisen aineistoesimerkin seuraaviksi: ”Naaman vääntely”, ”Yhdessä nauraminen” ja ”Liike, joka osuu toiseen”. Pelkistämävaiheessa voi löytyä useampiakin ilmaisuja (Tuomi & Sarajärvi 2018, 92). Esimerkiksi seuraavasta aineistoesimerkistä muotoutui ilmaukset ”Eteen tuleminen”, ”Lippiksen ilkkuminen rumaksi” ja ”Väittäminen toisen taidosta”:

Aineistoesimerkki 2

”Matkalla kaksi ilkimystä pysäytti Zorron. Ne tulivat pyörätielle Zorron eteen. Ilkkuivat Zorron lippistä rumaksi ja väittivät ettei hän edes osaa kunnolla pyöräillä. ”Ette saa sanoa noin!” Zorro huusi pahoittaen mielensä. Mutta ne jatkoivat kiusaamista ja ilkkuivat lisää.” (Honkanen & Valkama 2017, 2.)

Aikaisemmin tehdyn kuva-analyysin tekstit tuli myös pelkistää. Kuva-analyysistä (ks. Taulukko 1) pelkistin kiusaamisen muotoihin esimerkiksi kohdat ”Osoitella toista” ja ”Yhdessä nauraminen”. Pelkistämisen jälkeen aineistoa ryhmitellään. Aineistosta etsitään tällöin samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 92). Päädyin yhdistämään kuvista ja tekstistä löytämäni asiat, koska kuvakirjoissa teksti ja kuva tukevat toisiaan. Tämän vuoksi en

kokenut merkitykselliseksi erotella sitä, mistä olen löytänyt tutkimuskysymykseen vastauksen. Alla olevassa taulukossa 2 esittelen esimerkin aineistoni ryhmittelystä ensimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyen.

TAULUKKO 2. Esimerkki aineiston klusteroinnista eli ryhmittelystä.

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Lippiksen ilkkuminen rumaksi Mollaaminen	Haukkuminen
Ei päästetä sisälle Porukasta pois jättäminen Selän kääntäminen	Poissulkeminen

Nämä alaluokat muodostuivat aineiston pohjalta, mutta niitä ohjasi esimerkiksi Revon (2015, 80) kiusaamisen muotojen esimerkit. Taulukko 2 on esimerkki siitä, kuinka loin alaluokkia. Alaluokkia yhdistellään niin kauan sisällönanalyysissa, että saadaan yhdistäviä luokkia, jotka ovat yhteydessä tutkimustehtävään (Tuomi & Sarajärvi 2018, 93). Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen yhdistävät luokat muodostuivat Höistadin (2003) määrittelyn mukaan. Taulukko 3 kuvaa näitä kiusaamisen muotoja. Analyysin viimeisessä vaiheessa abstrahoidaan eli käsitteellistetään tulokset. Ilmauksista pyritään tekemään teoreettisia käsitteitä ja johtopäätöksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 93.)

TAULUKKO 3. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen abstrahointi.

Alaluokka	Pääloukka
Poissulkeminen Nauraminen ja osoittelu Ilmeily	Psyykkinen
Haukkuminen Nimittely	Verbaalinen
Toisen satuttaminen Liikkumisen estäminen	Fyysinen

Taulukon 3 pääluokat muodostuivat teorian pohjalta. Teoria ohjasi abstrahointi vaihetta, mutta esimerkiksi alaluokat muodostuivat niin aineiston kuin teorian pohjalta. Tämän jälkeen suoritin kolmivaiheisen analyysin myös muille tutkimuskysymyksilleni. Kaikkia tutkimuskysymyksiä tarkasteltaessa otin mukaan kuva-analyysistä saamani tiedot. Teoreettisen käsitteiden luomista ja yläluokkia ohjasi aikaisempi tieto (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98).

4.5 Eettiset ratkaisut

Hyvä tutkimus pohjautuu eettiselle sitoutuneisuudelle (Tuomi & Sarajärvi 2018, 110). Eettisesti hyvässä tutkimuksessa pohditaan tieteellisiä toimintatapoja. Tieteellisesti hyvä tutkimus on suunniteltu hyvin, toteutettu ja raportoitu tieteen vaatimin tavoin. Vastuu tutkimuksen eettisyydestä on tutkijalla itsellään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 112.) Tässä tutkimuksessa omalla puolueettomuudella ja huolellisuudella oli suuri rooli koko tutkimuksen ajan.

Pyrin ottamaan huomioon eettisyyden koko tutkimukseni ajan. Tutkimuksen eettisyyttä voidaan tarkastella Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistuksen näkökulmasta. Tutkijan tulee noudattaa tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja eli rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkaavaisuutta sekä kunnioittaa muiden tutkijoiden töitä. Tutkimuksessa tulisi käyttää eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 111.) Tutkimuksessani viitataan huolellisesti muilta tutkijoilta otettuun tietoon ja raportoin kaikesta tarkasti sekä rehellisesti.

Tutkin kirjallista ja kuvallista tekstiä, joten tutkimukseni ei vaadi anonymiteetin säilyttämistä. Jos tutkimukseni kohdistuisi ihmisiin, tulisi osallistujien olla nimettömiä ja tietojen tulee olla erityisen luottamuksellisia. Tutkijana minun tulee kuitenkin olla puolueeton. Aineiston analysoinnissa minun tulee tulkita tekstiä ja kuvia mahdollisimman puolueettomasti ja ilman ennakkokäsityksiä.

Aineistona oleviin kuvakirjoihin on kaikilla vapaa pääsy, ja tämän vuoksi aineistoon ei kohdistu suuria eettisiä kysymyksiä. Kuvakirjatutkimus voi antaa

välineitä ymmärtää ilmiötä ja hyödyntää löydettyjä tuloksia. Kuvakirjoilla voi olla opetuksellisia ja kasvatuksellisia tavoitteita. Kuvakirjojen sisällöissä näkyy luultavasti myös kirjoittajan oma näkemys ja asenteet aiheesta. Tämä tulee huomioida tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa.

5 KIUUSAAMINEN VARHAISKASVATUSIKÄISTEN KUVAKIRJOISSA

5.1 Erilaiset tavat kiusata

Kiusaamista tapahtuu varhaiskasvatusikäisten lasten keskuudessa monin eri tavoin. Psykkistä kiusaamista esiintyi aineistoni kaikissa kuvakirjoissa. Kiusaamisen muodot kuvakirjoissa yhdistyivät osittain kiusaamistilanteissa kuten alla olevassa esimerkissä:

Aineistoesimerkki 3

-Pyjamapellejä ei sisään päästetä, se sanoi ja paukautti oven kiinni.

-Istut siinä ja ilmoitat, jos joku tulee, pisin komensi ja pamautti oven kiinni. (Kirkkopelto 2016, 7.)

Aineistoesimerkki 3 yhdistää psyykkisen ja verbaalisen kiusaamisen yhteen. Toisen haukkuminen on osa verbaalista kiusaamista ja toisen poissulkeminen on psyykkistä. Psykkinen ja verbaalinen kiusaaminen yhdistyivät useimmissa aineistoni kuvakirjoissa. Aineistossa kiusaaminen tapahtui aina kahden lapsen välillä, vaikka hahmot eivät olleet missään kirjassa ihmisiä. Myös verbaalista kiusaamista esiintyi kaikissa aineistoni kuvakirjoissa.

Fyysistä kiusaamista esiintyi aineistossa vähiten. Sitä esiintyi Zorro-kettu ja harmipussi -kirjassa sekä Piki ja pöljä päivä -kirjassa. Fyysisyys ei kuitenkaan näyttäytynyt esimerkiksi tappeluina vaan se oli liikkumisen estämistä ja toisen satuttamista. Taulukosta 3 ilmenee kaikki kuvakirjoista muodostetut kiusaamisen muodot.

Pienemmillä lapsilla ei voida olettaa kiusaamisen olevan aina tietoista vaan se voi olla myös tiedostamatonta. Aineistossa ilmeni sekä tiedostettua ja tiedostamatonta kiusaamista, mutta kuvakirjoissa esiintyi eniten tiedostettua kiusaa-

mista. Piki ja pöljä päivä -kirja oli ainoa, jossa kiusaaminen esiintyi tiedostamattomana aluksi. Tämän havaita aineistoesimerkistä 1, jossa aluksi kiusaaminen on tiedostamatonta ja muuttuu sitten tietoiseksi.

5.2 Kiusaamisen taustalla olevat syyt

Syyt kiusaamiselle voivat olla kovin erilaisia, riippuen tilanteista ja henkilöistä. Kiusaamisen syyt kuvakirjoista on myös haastavaa havaita. Tutkimukseni kiusaamisen syyt pohjautuvat tulkitsemiini Höistadin (2003, 64) ajatuksiin. Taulukossa 4 esitetään pääluokat, jotka ovat muodostuneet Höistadin (2003) mukaan ja alaluokat, jotka ovat löytyneet aineistosta.

TAULUKKO 4. Kiusaamisen syiden ala- ja pääluokat, n=kirjojen määrä, joissa aihe esiintyi.

Alaluokka	Pääluokat
Yksinäisyys (n=2) Hiljainen hyväksyntä (n=2)	Pelko
Hyväksynnän saaminen (n=2)	Ryhmäpaine
Erilainen ominaisuus (n=3)	Kateus
Huomiotta jääminen (n=1)	Valta

Taulukon 4 kohta erilainen ominaisuus näyttäytyi kolmessa kuvakirjassa. Tämän vuoksi kateus nousi suurimmaksi syyksi kiusaamiselle tutkimuksessani. Kiusaamisen syynä pelko ja ryhmäpaine näyttäytyivät kahdessa kirjassa. Valta esiintyi vain yhdessä kuvakirjassa. Nämä löydetyt kiusaamisen syyt tulivat pääasiassa kuvakirjojen teksteistä, sillä kuvista oli haastavaa löytää, miksi kiusataan. Seuraava aineistoesimerkki 4 avaa valtaa kiusaamisen syynä:

Aineistoesimerkki 4

”Piki hiipi varovasti muiden joukkoon. -Mitä te teette? Piki kysyi pienellä äänellä. Kukaan ei kuullut. Kaikki vain jatkoivat leikkiään. Piki hiipi Apusen luokse ja odotti ihan hiljaa. Mutta

Apunen ei huomannut Pikiä. Apunen katsoi, kuinka Lumi pompotti palloaan. Piki ajatteli Myrskyä. Myrsky ei jäänyt keltään huomaamatta. Nyt tarvittiin Myrskyn apua.” (Kirkkopelto 2020, 5.)

Esimerkiksi aineistoesimerkistä 4 pystyy havaitsemaan, kuinka kirjan päähenkilö Piki jää ilman huomiota. Tulkitsin Höistadin (2003) ajatusten pohjalta, että kiusaamisen syynä on tällöin kiusaajan vallan halu. Valta näyttäytyy kirjassa sitten, että Piki päättää ottaa avukseen mielikuvitushahmo Myrskyn, joka saa aina huomiota toisilta. Muissa kuvakirjoissa valta ei näyttäytynyt kiusaamisen syynä. Sen sijaan kateus ja pelko näyttäytyivät useassa kirjassa. Aineistoesimerkki 5 kuvaa näitä molempia. Kateus näyttäytyi kirjoissa erilaisen ominaisuuden komentoimisella, kuten pyjama -asun haukkumisella tyhmäksi.

Aineistoesimerkki 5

”-Ihan tyhmä asu, pelkkä pyjama! pisin sanoi. -Pyjama se on, pipopäinen toisti. -Niin, hieno pyjama, sanoi sinitukkainen. Raitaposkinen otus ei sanonut mitään. Pipopäinen muksautti sinitukkaista. -Ei hieno, vaan ihan huono, NOLO, se kivahti.” (Kirkkopelto 2016, 5.)

Aineistoesimerkki 5 näyttää myös pelon näkymisen kiusaamisen syynä. Muut hahmot pelkäävät pisintä ja antavat hänen päättää mikä on hienoa ja mikä huonoa. Pipopäinen aluksi pitää pyjamaa ihan normaalina, mutta pisimmän haukuttua sitä se on hänenkin mielestään huono. Pipopäinen ei uskalla pitää kiinni omista mielipiteistään pisimmän ollessa läsnä. Hän myös pelkää itse pisintä. Myös raitaposkisen otuksen hiljaa olemisen kertoo pelosta vastustaa pisintä. Tässä näkyy myös ryhmäpaine kiusaamisen syynä. Aineistoesimerkissä 1 näkyy myös se, kuinka Piki innostuu muiden pyynnöstä jatkamaan toimintaansa. Tässäkin kiusaamisen syynä voidaan nähdä ryhmäpaine.

5.3 Aikuinen ratkaisemassa kiusaamistilanteita

Kuvakirjoissa lapset kertoivat aikuisille kiusaamistilanteista heti. Kolmessa aineiston kirjassa aikuinen olikin ratkaisemassa kiusaamistilannetta ja yhdessä aikuinen oli tietoinen tilanteesta. Pienillä lapsilla useimmiten aikuinen on mukana kiusaamistilanteen ratkaisussa. Aineistoesimerkissä 6 aikuinen auttaa lasta yhdessä selvittämään tilannetta:

Aineistoesimerkki 6

”Vähitellen pieni Piki tuli esiin kokonaan. Se kömpi Ison syliin. Hetken ne vain istuivat ihan hiljaa sylikkäin. Piki piti kasvonsa edelleen piilossa Ison turvallisessa sylissä. -Ei ne huolineet minua mukaan, Piki sai lopulta sanottua. Iso huokaisi. -Se tuntui varmasti tosi kurjalta, se sanoi. -Haluaisitko, että menemme majalle yhdessä uudestaan? Piki tarttui Isoa tiukasti tassusta myöntymisen merkiksi.” (Kirkkopelto 2016, 13.)

Iso, joka on tilanteessa aikuinen, pyrkii saamaan Pikin tuntemaan olonsa turvalliseksi pitämällä häntä sylissä. Tällainen läheisyys tuli monessa kirjassa esille kiusaamistilannetta ratkaistaessa. Läheisyydestä muodostui pääluokka ”turvallisen ryhmän luominen”. Turvallisen ryhmän luomista kuvastaa myös aikuiselle kertominen tilanteesta niin kuin aineistoesimerkissä 7:

Aineistoesimerkki 7

”Huolet helpottuvat, kun niistä puhuu. Niinpä Zorro kertoi äidilleen ilkimyksistä, kiusaamisesta ja pahasta mielestä ennen nukahtamistaan. Yhdessä he miettivät mitä hankalissa tilanteissa olisi hyvä tehdä. Zorro oli myös keksinyt, mitä sanoisi, jos joskus vielä tapaisi ilkeilijöitä.” (Honkanen & Valkama 2017, 19.)

Aineistoesimerkki 7 esittää sitä, miten turvallisen ryhmän luomisessa aikuiselle kerrotaan kiusaamistilanteesta. Zorro päivän lopuksi uskaltautuu kertomaan äidilleen tilanteesta. Aineistosta muodostetut pääluokat pohjautuvat tulkitsemiini Kirveen ja Stoor-Gennerin (2011) ajatuksiin kiusaamisen ehkäisystä. Riitojen ja

konfliktien ratkaisussa oli aikuinen myös mukana. Seuraavassa esimerkissä aikuinen auttaa lasta selvittämään tilannetta:

Aineistoesimerkki 8

"-Minusta on kurjaa, että Lumi on vihainen, Piki sanoi pienellä äänellä. -Riitely on tosi ikävää. Siitä tulee kaikille paha mieli, Iso huokaisi. -Mitä jos piirtäisit Lumille vaikka piirustuksen? Voisimme viedä sen yhdessä Lumille, Iso ehdotti." (Kirkkopelto 2020, 24.)

Aineistoesimerkki 8 kuvaa tilannetta ennen kuin Iso ja Piki menevät Lumin luokse. Iso pyrkii keksimään ratkaisutapaa tilanteeseen kavereiden välillä. Aikuisen tuki on tärkeää lapsille. Adalmiinan unelma -kirjassa päähenkilö Adalmiina itse puuttui kiusaamistilanteeseen ilman aikuista. Adalmiinan ystävää kiusattiin ja hän puuttui yksin tilanteeseen:

Aineistoesimerkki 9

"Adalmiina tulistui ja säntäsi kohti kiusaajia. "Jättäkää Liinu rauhaan!!" Adalmiina huusi niin kovaa kuin pystyi yllättäen itsensäkin omalla rohkeudellaan." (Olkinuora 2021, 16-17.)

Aineistoesimerkissä 9 Adalmiina rohkaistuu ja käyttää ääntänsä kiusaajia vastaan. Hän yllättää itsensä omalla rohkeudellaan. Tämä rohkeus voi kannustaa muitakin lapsia puuttumaan itse kiusaamistilanteisiin. Adalmiina ei jää odottamaan aikuista tilanteessa, vaan itse pyrkii lopettamaan kiusaamistilanteen omalla toiminnallaan. Taulukko 5 kokoaa aineiston alaluokkien ja pääluokkien muodostamisen.

TAULUKKO 5. Kiusaamistilanteiden ratkaiseminen.

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Pääloukka
Itse puuttuminen kiusaamistilanteeseen	Puuttuminen kiusaamiseen itse	Vaikuttaminen toimintaan
Väliin meneminen		
Itse anteeksi pyytäminen		
Sylissä oleminen	Läheisyys	Turvallisen ryhmän luominen
Lähellä oleminen		
Vanhemman kanssa tilanteen pohtiminen	Aikuiselle kertominen	
Aikuiselle puhuminen		
Aikuinen ratkaisemassa tilannetta lasten kanssa keskustellen	Aikuinen sanoittaa tilannetta	Riitojen ja konfliktien ratkaiseminen
Vanhemman neuvot tilanteen ratkaisuksi		

Aineistosta nousi vähiten esille vaikuttaminen toimintaan. Taulukosta 5 voi havaita, kuinka tämä pääluokka muodostui vain sen mukaan, että lapsi itse puuttui kiusaamistilanteeseen. Sen sijaan kaksi muuta pääluokkaa muodostuivat tasaisesti aineistosta, mutta turvallisen ryhmän luominen nousi hieman suurempana.

6 POHDINTA

6.1 Tutkimuksen yhteenveto ja johtopäätökset

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää monipuolisesti lasten kuvakirjoissa tapahtuvaa kiusaamista. Aineistoni sisälsi neljä kuvakirjaa vuosien 2016 ja 2021 väliltä. Tutkimuksessa havaitsin, että kiusaaminen näyttäytyy kuvakirjoissa moniulotteisena ilmiönä. Tarkempien tutkimuskysymysten avulla selvitin kiusaamisen muotoja, syitä ja sitä, millaisin keinoin kiusaamistilanteita ratkaistaan kuvakirjoissa. Tutkimuksessani hyödynsin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Aineistoa käsiteltäessä aikaisempi tieto ohjasi tuloksia.

Kiusaamisen muodoiksi aineistosta löytyivät fyysinen, psyykkinen ja verbaalinen. Nämä pohjautuivat tulkitsemiini Höistadin (2003) ajatuksiin. Näitä samoja muotoja ovat käyttäneet esimerkiksi myös Repo (2015) sekä Kirves ja Stoor-Genner (2011). Tutkimuksessani psyykkistä ja verbaalista kiusaamista esiintyi aineiston jokaisessa kuvakirjassa. Fyysinen kiusaaminen oli ainut kiusaamisen muoto, joka esiintyi vain kahdessa kuvakirjassa. Aikaisemmissa tutkimuksissa kiusaamisesta on todettu, että fyysistä kiusaamista esiintyy vähän pienillä lapsilla, vaikka se on helpoiten havaittava kiusaamisen muoto (Repo 2015, 80). Kuvakirjoissa kiusaaminen oli kuvattu juuri tällä tavoin. Oppiligerin ja Davisin (2016) tutkimuksessa fyysistä ja verbaalista kiusaamista oli melkein saman verran kuvakirjoissa. Tähän verrattuna tutkimukseni tulokset osoittavat erilaista tietoa. Kuitenkin Wisemanin ja Jonesin (2018) tutkimuksessa kiusaamisen muodoista eniten esille kuvakirjoissa nousivat verbaalinen ja psyykkinen.

Oli kiinnostavaa huomata kiusaamisen muodoista se, että kuvakirjojen kiusaamistilanteisiin yhdistettiin eri muotoja. Kuvakirjoissa kiusaaminen esitettiin aina niin, että kiusaamistilanne sisälsi vähintään kahta eri kiusaamisen muotoa. Kiusaaminen kuvakirjoissa näyttäytyi hyvin samanlaisena ilmiönä kuin Revon

(2015) tutkimuksissa lasten kiusaaminen on kuvattu. Todellisuudessa kiusaaminen on hyvin moniulotteinen ilmiö ja tutkimuksen kuvakirjat heijastavat tätä hyvin.

Tutkimuksessa havaitsin kiusaamisen syiksi vallan, pelon, kateuden ja ryhmäpaineen Höistadin (2003, 64) ajatusten pohjalta. Kateus nousi suurimmaksi syyksi kiusaamiselle kuvakirjoissa ja sen pystyi havaitsemaan koko aineistosta. Erilainen ominaisuus muodosti pääluokan kateus (ks. Taulukko 4). Tutkimukseni yhtenee Laaksosen (2014) ja Oppligerin ja Davisin (2016) tuloksiin siitä, että erilainen ominaisuus nähdään kiusaamisen syynä. Pelko ja ryhmäpaine nousivat esiin kahdessa tutkimuksen kuvakirjassa ja valta vain yhdessä. Pelko ja ryhmäpaine yhdistyivät osittain kuvakirjojen teksteissä. Ryhmäpaineen olisi voinut luulla näkyvän suuremmin kuvakirjoissa, mutta tämä saattoi johtua siitä, että kuvakirjoissa kuvattiin pieniä lapsia. Tutkimukseni kuvakirjat esittävät monipuolisesti kiusaamisen syitä verrattuna Oppligerin ja Davisin (2016) tutkimukseen, jossa kuvakirjojen kiusaamisen syyksi löytyi suurimmaksi osaksi vain erilainen ominaisuus.

On tärkeää olla tietoinen syistä, jota kiusaamisen taustalla on, jotta pystytään puuttumaan kiusaamiseen (Höistad 2003, 64). Kiusaamisen syyt eivät kuitenkaan ole yksiselitteisiä, vaan ne voivat sisältää monia eri asioita, riippuen tilanteesta ja henkilöistä. Kiusaamisen syistä tulee keskustella niin kiusatun kuin kiusaajan kanssa ja yrittää ymmärtää molempia osapuolia. Tutkimukseni tulokista voidaan havaita, että uudet kuvakirjat antoivat monipuolisen kuvan kiusaamisesta. Kuvat tukivat tekstiä ja auttoivat varsinkin kiusaamisen syiden tulkitsemista. Tutkitut kuvakirjat antavat lukijoille mahdollisuuden nähdä kiusaamisen syitä ja yrittää mahdollisesti näiden pohjalta ennaltaehkäistä kiusaamista.

Tutkimuksessani tarkastelin myös keinoja ratkaista kiusaamistilanne kuvakirjoissa, ja tulkintojani ohjasi Kirveen ja Stoor-Gennerin (2011, 10) ajatukset kiusaamisen ehkäisystä. Aineistostani nousi esille toimintaan vaikuttaminen, turvallisen ryhmän luominen sekä riitojen tai konfliktien ratkaiseminen (ks. Taulukko 5). Kiusaamisen ehkäisy onnistuu parhaiten, kun se aloitetaan jo pienillä lapsilla (Saracho 2016, 455). Kirjojen hahmojen voidaan kuvitella olevan lapsia.

Suurimmaksi keinoksi ratkaista kiusaamistilanne nousi turvallisen ryhmän luominen. Pienille lapsille on tärkeää, että he tuntevat itsensä suojelluiksi ja että he voivat luottaa aikuisiin. Aineistoni kolmessa kuvakirjassa kiusaamistilannetta oli ratkaisemassa aikuinen. Myös Oppligerin ja Davisin (2016) tutkimuksessa yli puolessa kirjoista oli tilanteessa mukana aikuinen. Pienet lapset eivät osaa ratkaista välttämättä kiusaamistilanteita ja tilanteet voivat jäädä tällöin ratkaisematta. Sen vuoksi on erittäin tärkeää, että aikuinen puuttuu näihin tilanteisiin. (Repo 2015, 208.) Kuvakirjojen kautta lapset pystyvät saamaan mallin, kuinka voivat pyytää apua aikuiselta.

Aineistossani yksi kuvakirja kuitenkin rohkaisi lapsia itse puuttumaan kiusaamiseen. Tämä näkökulma on tärkeä, sillä jokaiselta lapselta löytyy vähitellen taitoja ratkaista riita- ja konfliktitilanteita. Aineiston kirja antaa lapselle eväät itse puuttua kiusaamiseen, mutta muut aineistoni kirjat turvautuvat aikuisen apuun. Lapsen toimijuuden rohkaiseminen voi olla tärkeä väline kiusaamistilanteessa. Riitojen selvittäminen on myös osa kiusaamisen ehkäisyä. Se mahdollistaa sen, että riidat eivät etene kiusaamiseksi myöhemmin. Aineistossani riitojen ja konfliktien ratkaiseminen sisälsi paljon aikuisen sanoittamista. Pienet lapset tarvitsevat sanoittamista erilaisissa tilanteissa ja he eivät välttämättä pysty tähän ilman aikuista. Tämän vuoksi on tärkeää, että aikuinen on mukana riitojen ja konfliktien selvittelyssä.

Kaiken kaikkiaan kiusaamistilanteiden ratkaisussa on tärkeää havainnoida tilannetta ja pyrkiä ymmärtämään sitä. Kiusaamistilanteet alkavat helposti uudelleen (Repo 2015, 209). Tämän vuoksi onkin tärkeää käsitellä pienten lasten kanssa kiusaamistilanteet aina loppuun saakka ja seurata jatkuuko kiusaaminen. Aikuisen läsnäolo ja puuttuminen on tärkeää kaikissa tilanteissa, jotta lasten välinen kiusaaminen saadaan loppumaan.

Tutkimukseni kohdentui aiheeseen, jota on tutkittu runsaasti, mutta pienten lasten tutkiminen on jäänyt vähemmälle. Tutkimukseni tulokset välittävät monipuolista kuvaa kiusaamisesta kuvakirjoissa. Tuloksia voidaan hyödyntää tarkasteltaessa kiusaamista pienillä lapsilla sekä niiden avulla voidaan käsitellä

lasten kanssa aihetta. Aineistooni valikoidut kirjat ovat oivallisia kiusaamis- aiheen käsittelyyn lasten kanssa.

Kuvakirjat ovat tärkeä pedagoginen työväline kasvattajille. Nämä tulokset antavat keinoja puuttua kiusaamiseen, mutta myös vinkkejä siihen, millaisia kirjoja käyttää lasten kanssa. Kiusaamisen ehkäisy on tärkeä osa kasvattajan työtä ja näitä tuloksia hyödyntämällä kasvattajat voivat ehkäistä kiusaamista lasten keskuudessa. Tutkimuksen tulokset antavat uutta tietoa esimerkiksi siitä, että kiusaamisen muodot yhdistyvät useimmiten toisiinsa. Tämä tieto on tärkeää tiedostaa työskennellessä lasten kanssa.

6.2 Luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen arviointi koostuu luotettavuuden tarkastelusta (Eskola & Suoranta 1998, 152). Tutkimukseen liittyy useita luotettavuuteen liittyviä tekijöitä. Yksi näistä tekijöistä on aineiston rajaus. Tarkoituksenmukaisesti otin tutkimukseeni mukaan vain mahdollisimman uudet kirjat ja vain ne, jotka koskivat varhaiskasvatusikäisiä lapsia. Tämä rajaus poisti tutkimuksestani ne kirjat, joissa käsiteltiin vanhempia lapsia tai olivat ajaltaan yli viisi vuotta sitten julkaistuja. Nämä teokset, jotka rajasin pois, olisivat voineet vaikuttaa tutkimukseni tuloksiin. Kandidaatin työn koon puitteissa päädyin rajaamaan teokset näin tiedostaen sen, että jätin paljon teoksia ulkopuolelle. Valitut teokset kuvaavat kuitenkin hyvin kiusaamisilmiötä, mutta tulee tiedostaa se, että aineistostani saattoi jäädä pois jokin teos, joka olisi kuvannut ilmiötä eri tavoin.

Uskottavuus on osa tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksessa tällä tarkoitetaan sitä, että tutkijan tulee tarkastaa vastaavatko hänen tulkintansa tutkittavien käsityksiä. (Eskola & Suoranta 1998, 152.) Tutkimuksessani aineistona toimi kuvakirjat, joiden sisältö muodostuu aina lukijalle. Kuvakirjat lisäävät tutkimukseni uskottavuutta, sillä niiden sisältö pysyy aina samanlaisena ja tulkinat riippuvat tulkitsijasta.

Tutkimuksessa pyritään aina objektiivisuuteen, mutta jokaisessa tutkimuksessa tutkijan oma identiteetti, esimerkiksi ikä ja kansalaisuus, vaikuttavat tutkijan havaitsemiin asioihin. Laadullisessa tutkimuksessa tämä tiedostetaan osittain, sillä tutkija luo itse tutkimusasetelmansa ja siten tulkitsee sitä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 120.) Tutkimuksen varmuutta lisää se, että tutkija ottaa omat ennako-olettamukset huomioon (Eskola & Suoranta 1998, 152). Tutkimuksessani tuleekin siis huomioida se, että vaikka pyrin puolueettomuuteen, pohdin aineistoa aina tietyistä lähtökohdista. Tämä voi ohjata minun tulkintojeni muodostumista.

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan tarkastella myös sen keston mukaan, eli ottaen huomioon missä ajassa tutkimus on tehty (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Kandidaatin tutkielman tutkimus on suhteellisen lyhyt, mikä heikentää tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimukseni kuitenkin sisältää huolellisesti ja perusteellisesti tehtyä tutkimusta, joka taas lisää luotettavuutta. Laadullisessa tutkimuksessa perusvaatimukseni on kuitenkin se, että tutkijalla on riittävästi aikaa tehdä tutkimus (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Koen, että minulla tutkijana oli riittävästi aikaa tehdä tutkimusta tutkimuksen kokoon nähden.

Tutkimukseni on toistettavissa, joka lisää tutkimukseni reliabiliteettia. Olen pyrkinyt avaamaan lukijalle kaiken, jota tutkimuksessani olen tehnyt. Tämän avulla toinen tutkija pystyy tekemään samat päätelmät aineistostani (Eskola & Suoranta 1998, 157). Tutkimuksen tuloksia voitaisiin tarkastella ja tutkia eri ympäristössä, joka kertoo sen siirrettävyydestä (Eskola & Suoranta 1998, 152). Tutkimukseni on siirrettävissä, koska tutkimusprosessi on huolella ja totuudenmukaisesti kuvattu lukijalle, jotta se voidaan toistaa. Täytyy kuitenkin huomioida se, että eri henkilöt painottavat tulkinnoissaan erilaisia asioita (Tuomi & Sarajärvi 2018, 121).

Luotettavuutta voidaan tarkastella myös vahvistuvuuden kautta. Vahvistuvuus on sitä, että tutkimuksen tulkinnat saavat tukea myös aiemmilta tutkimuksilta. (Eskola & Suoranta 1998, 152.) Tutkimuksessani vertailin tuloksiani aiempiin tutkimuksiin. Tulokset yhdistyvät osittain aiempiin tutkimuksiin, mikä lisää oman tutkimukseni vahvistuvuutta.

6.3 Jatkotutkimushaasteet

Tutkimusta tehdessä minulle heräsi muutama mielenkiintoa herättävä jatkotutkimus aihe. Kuvakirjojen tutkimuksen tehtyä aloin pohtimaan, että olisi mielenkiintoista selvittää, miten tämä kiusaaminen näkyy varhaiskasvatusikäisillä lapsilla oikeasti ja ovatko nämä yhteydessä kuvakirjoissa esitettyyn kiusaamiseen. Kiusaamisilmiötä on tärkeää muutenkin tutkia varhaiskasvatusikäisillä, koska tutkimukset ovat suurilta osin keskittyneet vain koulumaailmaan.

Lasten kuvakirjoista löytyy jonkin verran tutkimuksia, mutta niissä keskitytään pääsääntöisesti vain tekstiin eikä kuviin. Huomioin tämän itse tutkimuksessani ottamalla kuvat huomioon tutkimuksen tuloksiin, mutta en erotellut kuvista ja tekstistä löytämiäni asioita kandidaatintutkielman laajuuden vuoksi. Olisi siis hyvä, jos jatkossa olisi enemmän kuvitukseen keskittyvää tutkimusta, sillä kuvat ovat keskeinen elementti lasten kuvakirjoissa.

Yksi oleellinen jatkotutkimushaaste on se, että miten näiden kuvakirjojen kiusaamisilmiö välittyy lapsille. Tällä hetkellä tutkimukset ovat hyvin aikuislähtöisiä ja näin ne perustuvat aikuisten havaintoihin. Jotta voitaisiin ymmärtää todelliset merkitykset ilmiöstä, tulisi tutkimuskohteena olla juuri lasten tekemät tulkinnat. Lapsia tutkittaessa tulisi ottaa erityisesti eettisyys huomioon. Tällaista tutkimusta toteuttaessa tulisinkin tarkasti ottaa huomioon myös se, millaisia kirjoja lapset tulkitsisivat.

LÄHTEET

- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Freeman, G. G. 2014. The implementation of character education and children's literature to teach bullying characteristics and prevention strategies to pre-school children: An action research project. *Early Childhood Education Journal*, 42 (5), 305-316.
- Garandeanu, C. F. & Salmivalli, C. 2019. Can Healthier Contexts Be Harmful? A New Perspective on the Plight of Victims of Bullying. *Child Development Perspectives* 13, 147-152.
- Hamarus, P. & Kaikkonen, P. 2011. Kiusaamisen määritelmät ja määrittely. *Kasvatus* 1, 58-68.
- Heinimaa, E. 2001. Kuvakirjat lapsen ja aikuisen maailmassa. Teoksessa M. Suojala & M. Karjalainen (toim.) *Avaa lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön*. Helsinki: Lasten Keskus, 142-163.
- Helgeland, A. & Lund, I. 2016. Children's Voices on Bullying in Kindergarden. *Early Childhood Education Journal* 45, 133-141.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Höistad, G. 2003. *Irti kiusaamisen kierteestä*. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Kauppi, T. 2011. Koulukiusaamista ja kiusaamista koulussa – katsaus vertaisrajat ylittävään kiusaamiseen. *Nuorisotutkimus*, 29 (2), 45-63.

- Kirves, L. & Sajaniemi, N. 2012. Bullying in early educational settings. *Early child development and care* 182 (3-4), 383-400.
- Kirves, L. & Stoor-Genner, M. 2011. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa: Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Kirves, L. & Stoor-Genner, M. 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Kuuva, S. 2007. Content-based approach to experiencing visual arts. *Jyväskylä studies in computing* 76.
- Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D, Poskiparta, E., Kaljonen, A. & Salmivalli, C. 2011. A Large-Scale Evaluation of the KiVa Antibullying Program: Grades 4-6. *Child Development*, 82, 311-330.
- Laaksonen, V. 2014. Lasten vertaissuhdetaidot ja kiusaaminen esikoulun vertaisryhmissä. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.
- Menesini, E. & Salmivalli, C. 2017. Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions. *Psychology: Health & Medicine*, 22, 240-253
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook* (2 ed.). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Moulton, E., Heath, M., Prater, M. & Dyches, T. 2011. Portrayals of Bullying in Children's Picture Books and Implications for Bibliotherapy. *Reading Horizons: A Journal of Literacy and Language Arts*, 51 (2).

- Mustola, M. 2014. Johdanto. Lastenkirjallisuus käsitteenä ja ilmiönä. Teoksessa M. Mustola (toim.) Lastenkirja. Nyt. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 7–24.
- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatusuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus. 2014. Esiopetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.
- Oppliger, P. & Davis, A. 2016. Portrayals of Bullying: A Content Analysis of Picture Books for Preschoolers. *Early Childhood Educational Journal* 44, 515–526.
- Rahayu, P., Rasyid, H., Puspitasari C. A. & Islamiyah, R. 2019. The Role of Teachers and Parents in Preventing Bullying in Early Childhood Education. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research* 421, 359–362.
- Repo, L. 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Saracho, O. 2016. Bullying Prevention Strategies in Early Childhood Education. *Early Childhood Education Journal* 45, 453–460.
- Salmivalli, C. 2010. Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior* 15, 112–120.
- Seppä, A. 2012. Kuvien tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.
- Skoglund, R. I. 2020. Beyond Bullying: Understanding Children's Exploration of Inclusion and Exclusion Processes in Kindergarten. *International Per-*

spectives on Early Childhood Education and Development 29, 29-46.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Unicef 2019. YK:n lasten oikeuksien sopimus. Viitattu 10.8.2021. Saatavilla: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-lyhennettyna/>

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Annettu 13.7.2018.

Wiseman, A. M., Vehabovic, N. & Jones, J. S. 2019. Intersections of race and bullying in children's literature: Transitions, racism, and counternarratives. *Early Childhood Education Journal*, 47 (4), 465-474.

Wiseman, A. M. & Jones, J. S. 2018. Examining Depictions of Bullying in Children's Picturebooks: A Content Analysis From 1997 to 2017. *Journal of Research in Childhood Education* 32 (2), 190-201.

ANALYSOIDUT TEOKSET

Honkanen, S. (teksti ja kuvistus) & Valkama, L. (teksti) 2017. Zorro-kettu ja harmipussi. Vantaa: Pieni Sirkus Oy.

Kirkkopelto, K. (teksti ja kuvitus) 2016. Piki. Helsinki: Lasten keskus.

Kirkkopelto, K. (teksti ja kuvitus) 2020. Piki ja pöljä päivä. Helsinki: Lasten keskus.

Olkinuora, S. (teksti ja kuvitus) 2021. Adalmiinan unelma. Espoo: Mini Kustannus Oy.

LIITTEET

Liite 1. Teosten kuvaukset

Piki. Tarinassa seikkailee päähenkilö Piki ja hänen ystävänsä. Piki asuu Ison kanssa, jonka voi nähdä hänen vanhempanaan. Piki lähtee tarinassa ensimmäistä kertaa metsään, johon muut lapset ovat rakentaneet majan. Pikillä on salamankarin asu päällään. Majalla muut uudet kaverit eivät päästä Pikiä mukaan leikkiin hänen asunsa vuoksi. Piki jää majan ulkopuolelle. Iso pohtii Pikin kanssa yhdessä, miten tulisi toimia ja miten Piki pääsisi mukaan leikkiin. Majaan Piki ei kuitenkaan pääse, mutta lopulta hän löytää itselleen uuden ystävän Lumin. Teos on julkaistu vuonna 2016 ja sen on kuvittanut ja kirjoittanut Katri Kirkkopelto. Julkaisija on toiminut Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy. Teoksen hahmot ovat kaikki eläimiä.

Zorro-kettu ja harmipussi. Päähenkilönä tarinassa on Zorro-kettu, joka on kotimatalla sirkuskoulusta. Kaksi ilkimystä pysäyttävät hänet kuitenkin matkalla ja haukkuvat häntä. Zorro-kettu pahoittaa mielensä tästä ja kotona hän kääpertyy äitinsä syliin. Äiti kertoo Zorro-ketulle iltasadun Harmipussista, jossa Rontti oli väsynyt olemaan ilkimys. Iltasadussa taian ja ystävien avulla Rontti pääsee irti ilkeilystä ja pahasta olost. Sadun jälkeen Zorro-kettu rohkaistuu ker-tomaan ilkimyksistä äidilleen ja he yhdessä pohtivat miten tulisi toimia hankalissa tilanteissa. Teos on julkaistu vuonna 2017 ja sen on kirjoittanut Salme Honkanen ja Lassi Valkama. Salme Honkanen on myös kuvittanut teoksen. Teoksen on julkaissut Pieni Sirkus Oy. Kirja on suunnattu yli neljävuotiaille ja se on kirjoitettu ymmärrettävin termein. Teoksen hahmot ovat eläimiä.

Piki ja pöljä päivä. Päähenkilö Piki on menossa päiväkotiin tarinassa. Pikin päivä on lähtenyt huonosti käyntiin ja muiden leikkeihin on vaikea mennä mukaan päiväkodilla. Piki päättää leikkiä Myrskyä. Piki on itse Myrsky, joka riehuu ja salamoii. Huomaamattaan Piki tönii muita Myrskynä. Pikin ystävään Lumiin sattuu tarinassa. Lumi syyttää Pikiä kiusaamisesta ja on vihainen hänelle. Ison ja

päiväkodin aikuisen, Apusen avustuksella tilanne saadaan kuitenkin päivän loppuksi ratkaistua. Tarinassa pohditaan myös sitä, kuinka aikuisetkaan eivät osaa aina käyttäytyä oikein. Teos on julkaistu vuonna 2020 ja sen on kuvittanut ja kirjoittanut Katri Kirkkopelto. Teos on jatkoa Piki -kirjalle. Julkaisijana on toiminut Lasten Keskus.

Adalmiinan unelma. Tarinassa päähahmo on Adalmiina haamu, joka rakastaa laulamista. Hän on ujo ja pelkää laulaa muiden edessä. Adalmiina lentelee puistossa tarinan alussa ja törmää siellä toiseen haamuun Liinuun, joka on kuunnellut Adalmiinan laulua. Liinun mielestä Adalmiina on todella hyvä laulamaan. Liinu on surullinen ja kertoo Adalmiinalle, kuinka häntä kiusataan koulussa ja kuinka siihen on puututtu. Liinu kannustaa Adalmiina osallistumaan kykyjenetsintäkilpailuun. Adalmiina päättää harjoitella olemaan rohkea. Yllättävä käänne saa Adalmiinan uskomaan itseensä ja hän puuttuu kaupan ulkopuolella Liinun kiusaamiseen. Tämän jälkeen Adalmiina uskaltaa osallistua kykyjenetsintäkilpailuun. Adalmiinan lauluesitys kertoo Liinusta ja hänen kiusaamisestaan. Tarina loppuu siihen, kun Adalmiina voittaa kilpailun ja hän juhlii Liinun kanssa sitä koko yön. Teos on julkaistu vuonna 2021 ja sen on kirjoittanut ja kuvittanut Susanna Olkinuora. Julkaisijana on toiminut Mini Kustannus Oy. Tarinan kaikki hahmot ovat haamuja. Kirjan ikäsuositus on 3–7-vuotiaat.

Liite 2. Kuvakirjojen analyysirunko Kuuvaan (2007) kuvien analyysitaulukkoa hyödyntäen

Teos ja sivu:	
Mihin aineistolle esitettävään kysymykseen vastaus:	
Havaittavat asiat	
Hahmot ja esi- neet	Kuvassa esiintyvien hahmojen ja esineiden kertominen.
Asioiden väli- set suhteet	Asioiden sijoittuminen kuvassa sekä eri asioiden suhde toisiinsa kuvassa.
Tausta	Taustan kuvaileminen.
Toiminta/liike	Onko kuvassa millaista toimintaa? Miten asiat liikkuvat?
Ei-havaittavat asiat	
Tunteet/ilmeet	Millaisia tunneilmauksia näkyy ja miten nämä voi päätellä?
Teema/merki- tys tilanteessa	Mitä kuva merkitsee lukijalle ja miksi?

Tämä kuvakirjojen analyysirunko on muodostettu Kuuvaan (2007, 108) kuvien analyysitaulukkoa hyödyntäen ja muokaten. Analyysirunkoa hyödynnetään erityisesti kuvien tarkasteluun.

Aineistolle esitettävät kysymykset:

1. Millaisia kiusaamisen muotoja esitetään?
2. Millaisia syitä kiusaamiselle on?
3. Miten kiusaamistilanne ratkaistaan?